

[Indenrigs- og boligministeren.]

Som omtalt i dagspressen har Københavns amtsråd dernæst rejst spørgsmål om ændring af lovens tilskudsbestemmelser, således at den del af tilskuddet, som fordeles efter indbyggertal, beregnes på grundlag af de seneste opgørelser fra folkeregistrene i stedet for som nu på grundlag af de almindelige folketællinger, der som bekendt kun foretages hvert 5. år, sidste gang i 1950. Andragendet er begrundet med den store befolkningsforøgelse, som finder sted i Københavns amt i disse år.

Jeg har haft lejlighed til at orientere mig om de kommunale organisationers syn på det foreliggende lovforslag. De kommunale organisationer kunne imidlertid ikke støtte forslaget, såfremt det tog sigte på en ændret fordeling af sygehustilskuddet. Forslaget vil nemlig betyde, at de kommuner, hvis indbyggertal er nogenlunde uændret, vil få en ikke ubetydelig nedgang i tilskuddet. Man var ligeledes opmærksom på det sammenspil, der er mellem sygehustilskuddet og andre tilskuds- og refusionsordninger. Jeg tænker herved i første række på den mellemkommunale refusion, der ligesom sygehustilskuddet baseres på de almindelige folketællinger.

De kommunale organisationer havde derimod ikke noget imod, at der udover det ordinære tilskud ydes Københavns amt et ekstraordinært tilskud. Jeg finder det dog lidt vanskeligt på det foreliggende grundlag at anbefale et sådant forslag, idet jeg ikke tør udelukke, at der fra anden side vil fremkomme ansøgninger om ekstraordinære statstilskud til sygehusvæsenet, selvom det må erkendes, at befolknings-tilvæksten i Københavns amt har været særlig stor. Jeg tilføjer, at jeg er villig til at drøfte spørgsmålet i det kommende udvalg.

Jeg skal til slut minde om, at det forslag til ny sygehuslov, som er fremsat i forbindelse med skattereformen, vil løse det heromhandlede problem, idet det heri foreslås, at sygehustilskuddet i fremtiden alene skal fordeles efter antallet af sygedage.

Med disse bemærkninger skal jeg anbefale lovforslaget til hurtig og velvillig behandling i det høje ting.

Formanden: Eksemplarer af det nu fremsatte lovforslag vil blive omdelt.

Den første sag på dagsordenen var:

Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående forslag til lov om ændringer i lov om rettens pleje. (Ændringer i rets- og politikredsinddelingen m. v.).

Valgt blev: *Edel Saunte, Lysholt Hansen, Per Hækkerup, Peter Jørgensen, Holger Larsen, K. Axel Nielsen, Ravn, Chr. Thomsen, Vagn Bro, Gideon, Karlskov Jensen, Lorentzen, Helga Pedersen, Thestrup, Bruun de Neergaard, Gottschalck-Hansen og Kirkegaard.*

Den næste sag på dagsordenen var:

Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående forslag til lov om ændringer i lov om rettens pleje. (Skyldneres udtagelsesret ved udlæg og udpantning, ophævelse af retsplejeudvalget m. v.).

Valgt blev: *Edel Saunte, Lysholt Hansen, Per Hækkerup, Peter Jørgensen, Holger Larsen, K. Axel Nielsen, Ravn, Chr. Thomsen, Helga Pedersen, Vagn Bro, Ladefoged, Lorentzen, Østergaard, Thestrup, Bruun de Neergaard, Gottschalck-Hansen og Steen.*

Den sidste sag på dagsordenen var:

Eneste behandling af indstilling fra det af folketinget nedsatte udvalg vedrørende de i 1945—53 virkende parlamentariske kommissioners beretninger.

(Udvalgets betænkning og indstilling findes i tillæg B. sp. 171).

Udvalgets indstilling sattes til forhandling.

Ordføreren (Poul Hansen [Kalundborg]): Som ordfører for udvalget vil jeg gerne først gøre nogle bemærkninger om udvalgets arbejde og de forhold, som udvalget er enig om. Derefter vil jeg som ordfører for

[Poul Hansen (Kalundborg).]

mit parti og for mit partis repræsentanter i udvalget fremføre vore synspunkter på en række forhold.

Arbejdet i udvalget er i store træk foregået på den måde, at der først blev givet udvalgets medlemmer tid til at sætte sig ind i de parlamentariske kommissioners beretninger, hvorefter vi i nogle møder i det samlede udvalg drøftede en række særlige spørgsmål i beretningerne. Det er klart, at alene stoffets kolossale omfang forbød en diskussion om alle de forhold, der er draget frem i beretningerne, men alle de forhold, som udvalgets medlemmer ønskede drøftet, blev diskuteret.

Efter disse forhandlinger i det samlede udvalg nedsattes et underudvalg af partiernes ordførere med det formål at prøve på at nå frem til en fælles betænkning, hvilket dog ikke lykkedes.

Der har nu og da i pressen været skrevet, at udvalgets arbejde har taget lang tid. Heroverfor ønsker jeg gerne at sige følgende. Som formand for udvalget har jeg betragtet det som min opgave at fremme arbejdet så meget som muligt — ganske særlig under hensyn til, at der var gået så lang tid, siden de begivenheder udspillede sig, som vi skulle gøre indstilling om, men det turde være en selvfølge, at de ønsker, som rådede blandt udvalgets medlemmer om fornøden tid til både at sætte sig ind i materialet og til at overveje indstillingen og de bemærkninger, man skulle gøre, måtte imødekommes. Det er alene disse forhold, der er årsagen til, at udvalgets arbejde ikke har kunnet afsluttes før. Jeg gør udtrykkeligt denne bemærkning med henblik på forskellige skriverier, der har været om denne sag.

Der har fra første færd været almindelig enighed blandt udvalgets medlemmer om, som der står i betænkningen — jeg citerer — :

„at udvalgets opgave i henhold til beslutningen om dets nedsættelse har været begrænset til på grundlag af de parlamentariske kommissioners beretninger at give indstilling om eventuel rigsretsanklage mod ministre eller andre særligt ansvarlige for deres forhold ved Danmarks besættelse den 9. april 1940 eller i besættelsestiden“,

og at udvalget således ikke har haft nogen beføjelse til at fremskaffe yderligere oplysninger eller til at drage andre forhold ind under sit arbejde. Også dette gør jeg udtrykkeligt opmærksom på under hensyn til de mere eller mindre stærkt udtalte ønsker, som har været fremme i pressen og andre steder, om at udvalget skulle befatte sig med andre ting. Både af hensyn til de rammer for udvalgets arbejde, der således har været klart angivet, og fordi de få henvendelser, udvalget har modtaget, faktisk ingen betydning har haft for udvalgets arbejde, har vi ment det rigtigt ikke at optrykke henvendelserne som bilag i betænkningen.

Som det fremgår såvel af flertalsudtalelsen som af mindretalsudtalelserne i betænkningen, har der ligeledes været enighed om — og her citerer jeg af flertalsudtalelsen — at „strafforfølgning for rigsretten kun kan finde sted i overensstemmelse med straffetrettens almindelige lovbestemmelser, altså kun for rent konkrete handlinger eller undladelser, hvis strafbarhed er hjemlet ved lov. Straffehjemlen må altså søges enten i gældende straffelov eller i særlige love med straffende bestemmelser.“

Man vil se af betænkningen, at mindretalsudtalelserne med lidt andre ord udtrykker nøjagtig den samme tankegang.

Som jeg nævnte før, lykkedes det ikke i udvalget at nå frem til en fællesbetænkning, idet der gjorde sig forskellige synspunkter gældende. Dette gælder især for forholdene omkring besættelsen den 9. april 1940 og tiden forud, medens der herskede nogenlunde samstemmighed i bedømmelsen af besættelsestidens forhold i relation til spørgsmålet om en eventuel rigsretsanklage. Trods denne samstemmighed foretrækker jeg dog at gemme de bemærkninger, jeg har at gøre om besættelsestiden, til det afsnit af min redegørelse, hvor jeg taler som mit partis ordfører.

Jeg skal så som udvalgets ordfører tilsidst kun fremhæve to ting. Den ene er udvalgets fuldstændige enighed om selve den indstilling, hvormed betænkningen slutter, og som kort går ud på, at folketinget bør beslutte, at der ikke rejses nogen rigsretsanklage.

Den anden ting, jeg vil fremhæve, er den ligeledes fuldstændige enighed om, at der ikke foreligger grundlag for rigsretsanklage

[Poul Hansen (Kalundborg).]

mod nogen for noget landsforræderisk forhold. Jeg finder anledning til meget stærkt at understrege denne enighed. Der har jo, som det er tingets ærede medlemmer bekendt, fra forskellig side med megen stædighed været udsprede rygter om, at der forud for besættelsen skulle være drøftet en forhåndsftale mellem repræsentanter for den tyske og den danske regering; jeg tænker naturligvis på påstanden om det såkaldte Rostockmøde i marts 1940. De parlamentariske kommissioner har igennem en særlig kommissionsdomstol ladet disse rygter undersøge ved omfattende og indgående afhøringer af en række af rygte-spreaderne. Det viste sig, at alle påstandene var grundløse. Heller ikke på anden måde foreligger der i beretningernes righoldige materiale noget som helst grundlag for at tro på en sådan forhåndsftale. I denne forbindelse vil jeg gerne ganske særligt henvise til de tyske dokumenter i bilagene til beretning XII, dokumenter, der alle vedrører optakten til og selve overfaldet på Danmark den 9. april. Således som f. eks. de gengivne tyske ordrer og de tyske beretninger om besættelsen er formet, fremgår det ganske klart, at der ikke kan have været tale om nogen forhåndsftale.

Jeg ser derfor ikke rettere, end at nu må hele dette rygtesmederi høre op, og skulle det mod forventning ikke ske, må de pågældende drages til ansvar.

Derefter går jeg over til at fremsætte nogle bemærkninger som ordfører for mit parti.

Der er navnlig i den konservative mindretalsudtalelse fremsat en meget skarp kritik af, at man har ladet undersøgelsen af besættelsen og af besættelsestidens forhold foretage af folketingets egne medlemmer. Det er jo ikke et forhold, som udvalgets medlemmer er blevet anmodet om at udtale sig om, og vi vil da heller ikke fra vor side følge det eksempel, der er givet i den konservative mindretalsudtalelse. Jeg ønsker blot at slå fast, at den kritik, som her rejses, rammer det konservative folkeparti og det konservative folkepartis medlemmer af de parlamentariske kommissioner lige så fuldt, som den rammer andre partier og andre partiers medlemmer. Forholdet er jo

nemlig det, at det konservative folkeparti deltog fuldtud og uden reservation i beslutningen om nedsættelsen af de parlamentariske kommissioner i sin tid. Medens jeg er ved omtalen af selve kommissionernes arbejde, vil jeg gerne sige, at der kan måske udfra juridiske synspunkter gøres indvendinger mod formen for materialet, men efter min mening er det et meget stort og dygtigt arbejde, der er udført i kommissionerne, og jeg synes, man her har et stort og værdifuldt materiale. Der er vel grund til at takke de allierede, fordi kommissionerne ved at få adgang til deres arkiver kunne skaffe de tyske dokumenter frem, som efter mit skøn er af stor betydning til belysning af forholdene dengang.

Dernæst vil jeg gerne nærmere begrunde, hvorfor der efter vor opfattelse ikke bør rejses rigsretsanklage mod nogen for embedsforsømmelse i forbindelse med begivenhederne før og selve den 9. april — en begrundelse, som ikke mindst forekommer nødvendig efter de mindretalsudtalelser, der foreligger fra venstres og de konservative medlemmer af udvalget.

Som en generel betragtning vil jeg gerne først fremhæve, at man ved bedømmelsen af begivenhederne før og selve den 9. april må gå ud fra situationen, som den dengang forelå, og som den tegnede sig for de ansvarlige myndigheder. Det er let nok bagefter at sige, at dette eller hint burde man have bedømt anderledes, og at de og de foranstaltninger burde være truffet, men når vi fælder den dom, må vi ikke glemme, at vi taler udfra kendskab til det faktiske, senere begivenhedsforløb og under påvirkning af, hvad vi senere har oplevet. For at foretage en retfærdig bedømmelse af forholdene dengang må man imidlertid, såvidt det er menneskelig muligt, se bort fra alt det, der senere er indtruffet, og som kan påvirke tankegangen.

De centrale punkter i det, der gik forud for 9. april 1940, var folketingets vedtagelse af erklæringen af 19. januar 1940, og i hvilket omfang og på hvilken måde den måtte anses for forpligtende for regeringen; endvidere reaktionen på indberetningerne fra gesandtskabet i Berlin i begyndelsen af april 1940, særlig indberetningen den 4. april og de følgende indberetninger.

[Poul Hansen (Kalundborg).]

Det er da også disse to punkter, som fremhæves i mindretalsudtalelserne i betænkningen.

Den enstemmige 19. januar-erklæring siger dels,

„at man fra alle sider i det danske folk er enig om, at landets neutralitet skal opretholdes“,

dels,

„at de midler, der rådes over, om forment skal anvendes for at hævde og værne rigets fred og uafhængighed.“

Af den meget korte folketingsdebat forud for erklæringens vedtagelse kan man ikke læse andet, end at erklæringen ganske simpelt skulle forstås efter sin ordlyd. Een ting udelukkede den med sikkerhed, nemlig en forhåndsbeslutning om, at der ikke skulle kæmpes i tilfælde af angreb, og en sådan beslutning blev da heller ikke truffet — hærens og søværnets forholdsordrer gik tværtimod ud på, at man skulle modsætte sig neutralitetskrænkelser — men i sin meget generelle formulering giver erklæringen jo ingen anvisning på, hvorledes beredskabsstyrken til enhver tid skulle være, ligesom den naturligvis heller ikke kunne fritage regeringen for i enhver given situation at foretage et skøn over, hvorledes der skulle handles.

Jeg skal gerne erkende, at et af de forhold, der har forbavset mig ved gennemlæsningen af de parlamentariske kommissioners beretninger, er det, at beredskabsstyrken gennem vinteren 1939—40 var så lille, som den var; men det kan efter vor opfattelse ikke føre til den slutning, som man synes at drage i mindretalsudtalelserne, nemlig at den daværende regering ved kun at holde så små styrker inde sad 19. januar-erklæringen overhørig.

Efter erklæringens vedtagelse i det høje ting skete to ting, som pegede i hver sin retning. Den ene var gennemførelsen af en forsvarsbevilling på 65 mill. kr., et efter den tids forhold meget stort beløb; den anden var, at en tidligere af regeringen

truffet beslutning om hjemsendelse af en årgang soldater fandt sted som planlagt i slutningen af januar. Selvom dette naturligvis fandt sted på regeringens ansvar, må man gå ud fra, at hvis 19. januar-erklæringen skulle opfattes som et påbud om en større beredskabsstyrke, så var dette bragt til udtryk ved en aftale mellem regeringen og partierne før erklæringens vedtagelse; men det foreligger der mig bekendt intet om. Ligeledes må man gå ud fra, at der fra partiernes side var kommet en kraftig reaktion mod hjemsendelsen sidst i januar, hvis erklæringen skulle forstås på den nævnte måde. Noget sådant skete heller ikke. På denne baggrund kan man efter vor opfattelse ikke nu med rette hævde, at regeringen sad et påbud overhørig.

Man kan dernæst spørge, om 19. januar-erklæringen måtte forstås som en særlig forpligtelse til at indkalde større styrker, da indberetningerne fra gesandtskabet i Berlin indløb i begyndelsen af april 1940. Her må man igen slå fast, at når det faktisk var overladt til regeringen at skønne over beredskabsstyrkens størrelse under hensyn til alle foreliggende forhold, så gjaldt det samme også i begyndelsen af april. 19. januar-erklæringen kunne ikke have den mening, at blot der indløb alarmerende meddelelser, skulle der automatisk foretages mobilisering eller indkaldelser. Regeringen måtte ikke alene have ret, men også pligt til at vurdere og overveje meddelelserne og de foranstaltninger, de eventuelt burde give anledning til. Jeg skal senere vende tilbage til indberetningerne fra Berlin og behandlingen af dem, men vil blot i denne forbindelse have slået fast, at der heller ikke i dette forhold ligger nogen tilsidesættelse af 19. januar-erklæringen.

Endelig kan man spørge, om ikke afblæsningen af modstanden den 9. april om morgenen var i modstrid med erklæringen. Her er det efter vor opfattelse afgørende, at hæren og søværnet havde ordre til at kæmpe, og at der blev kæmpet.

[Poul Hansen (Kalundborg).]

Men vi kan ikke se, at erklæringen skulle forpligte regeringen til at fortsætte en isoleret og håbløs kamp, hvis hurtige udfald var givet, og som ikke tjente noget andet formål end det, der allerede var nået, nemlig klart at vise, at Danmark mod sin vilje og med vold var blevet besat af en magt, der højtideligt havde lovet ikke at angribe os. Det er min bestemte opfattelse, at som hele situationen dengang var, ville befolkningens store flertal hverken have forstået eller billiget, at regeringen havde ladet mange hundrede mennesker slå ihjel eller lemlæste og landets hovedstad og måske flere byer bombardere, blot for en demonstrations skyld. Andet kunne det jo alligevel ikke blive. Vi mener altså, at 19. januar-erklæringen ikke havde fritaget regeringen for at skønne over, hvad der i den konkrete situation skulle gøres, og vi mener, at som forholdene lå på denne tragiske aprilmorgen, kunne og burde regeringen ikke handle anderledes, end den gjorde.

Vi kan her erklære os enige i de betragtninger, der anføres af det ærede medlem hr. Ålsing Andersen i hans beretning til den første parlamentariske kommission. Den er optrykt side 42—51 i bilagene til kommissionens betænkning, og de betragtninger, jeg tænker på, findes side 48. Her nævner det ærede medlem den kritik, som går ud på, at man den 9. april om morgenen handlede i strid med 19. januar-erklæringen. Derefter siger han — jeg går ud fra at jeg kan citere af beretningerne fra de parlamentariske kommissioner og betænkningen fra folketingsudvalget —:

„De, der har rejst denne kritik, må altså mene, at denne beslutning skulle have forpligtet ministrene til at handle ganske mekanisk uden at foretage nogen personlig bedømmelse af den situation, der forelå. En sådan fortolkning af beslutningen er imidlertid ganske urimelig. Man kan dog ikke for alvor mene, at ministrene havde lov til at føle deres samvittighed beroliget ved blot at henvise til denne beslutning, således at de så at sige handlede på *folketingets ansvar* og sagde sig fri for et personligt ansvar i dette øjeblik. Jeg tilstår, at jeg den morgen, da jeg var med til at træffe den

tungeste beslutning, som et menneske nogensinde kan blive stillet overfor, ikke et øjeblik opfattede min stilling så bekvemt, at folketingets beslutning skulle have fritaget mig for en ministers pligt til at handle udfra en selvstændig bedømmelse af forholdene. Hvis folketinget havde truffet den nævnte beslutning i den konkrete situation, som forelå for os om morgenen den 9. april, havde sagen været klar. Men beslutningen blev vedtaget over 2½ måned før denne situation, og jeg tror at turde sige, at ikke ret mange om overhovedet et eneste af folketingets medlemmer den 19. januar, da de stemte for denne beslutning, tænkte sig, at den også skulle være bindende for, hvad der skulle foretages, når der var tale om den nyere histories lumskeste overfald, foretaget af verdens stærkeste og mest hensynsløse krigsmaskine.“

Det ærede medlem hr. Ålsing Andersen siger videre bl. a., at selvom man, efter at ikke-angrebspagten var fejlet til side, ikke kunne have nogen særlig tillid til nye forsikringer fra den tyske regering, måtte man på den anden side skønne, at der måske her gaves Danmark en mulighed for at kunne komme gennem krigen uden katastrofale ødelæggelser. Et afslag ville have ført til, at den tyske værnemagt ville have brudt modstanden med alle midler, og at Danmark da var blevet et erobret land. Det hedder derefter ordret:

„Besættelsen ville straks have antaget de voldsomme former, som den tog i andre lande, ligesom man måtte regne med den meget væsentlige omstændighed, at det tyske mindretals brændende ønske om at blive genforenet med Tyskland ved grænsens tilbageflytning til Kongeåen øjeblikkelig ville være blevet opfyldt — bl. a. med det resultat, at de danske sønderjyder påny var blevet kastet ud på Europas slagmarker som tyske soldater.“

Jeg går så over til spørgsmålet om indberetningerne fra gesandtskabet i Berlin, og jeg tror, jeg kan nøjes med alene at holde mig til gesandten, kammerherre Zahles indberetning af 4. april 1940 og de følgende indberetninger.

Såvel i udtalelsen fra venstres medlemmer af udvalget som i udtalelsen af de ærede

[Poul Hansen (Kalundborg).]

medlemmer hr. Poul Møller og hr. Tesdorpf hævdes det, at den daværende regering tog for lidt hensyn til disse indberetninger. Det er derfor nødvendigt at se på indberetningernes indhold sammenholdt med den foreliggende situation.

I indberetningen af 4. april siges, at den svenske marineattaché i Berlin havde meddelt den danske marineattaché følgende, som skulle stamme fra en pålidelig kilde indenfor Oberkommando Wehrmacht, nemlig at der forestod en aggression mod Danmark i den følgende uge, at der forberedtes et indbrud i Holland samtidig eller muligvis lidt senere — muligvis også i Belgien — at det var sandsynligt, at operationerne fortsattes mod Sydnorge, at der intet var erfaret om eventuelle hensigter mod Sverige, og at der fandt troppe- og tonnagekoncentrationer sted ved Swinemünde. I indberetningen blev det endvidere meddelt, at den hollandske marineattaché havde givet tilsvarende oplysninger, og at de efter hans udsagn skulle komme fra tyske officerskredse, som tidligere havde advaret Holland, og som var utilfredse med det politiske system i Tyskland.

Dagen efter kom en supplerende indberetning fra den danske marineattaché, daværende kommandørkaptajn Kjølens. Den indeholdt yderligere oplysninger uden at ændre helhedsbilledet af den første indberetning. Den angav kilden til meddelelserne at være to højtstående officerer, der var utilfredse med det politiske system i Tyskland.

Kammerherre Zahles anden indberetning, der ankom den 5. april, indeholdt ingen nye konkrete oplysninger, men derimod nogle betragtninger, der både gik i retning af at bestyrke advarslen i den første beretning og i retning af at afsvække den. Således hed det i indberetningen:

„Det er på ingen måde min tanke at svække de foruroligende foreliggende indicier, når jeg peger på *muligheden* af, at den tyske regering har ventet en allieret væsentlig aktiveret krigsførelse uden hensyn til neutrale danske og norske rettigheder, og at foranstaltninger for alle tilfældes skyld er blevet forberedte, men mulig stillede i bero efter den britiske premierministers tale, der var betydelig

mindre skarp end fra flere sider ventet. Vi har, som hr. ministeren vil vide, i de forløbne krigsmåneder set en række tyske planer mod vest lagt og foreløbig ikke udførte.

Jeg tør også henlede opmærksomheden på, at meddelelserne fra „utilfredse officerer“ måske må tages med et vist forbehold. De kunne vel være beordret til visse „indiskretioner“ for at fremkalde visse reaktioner, der forventes at kunne være af interesse.“

Senere i brevet hed det, at regeringen på ingen måde burde skyde den tanke fra sig, at situationen kunne være yderst alvorlig eller i løbet af dage eller timer blive det.

Heller ikke kammerherre Zahles tredje indberetning, dateret 6. april, indeholdt egentlig konkret nyt bortset fra, at den nævnte fremvisningen af en film om det tyske luftvåbens ødelæggende indsats i Polen og et usikkert rygte om, at der i Holsten skulle befinde sig 4 divisioner af linien.

Om aftenen den 7. april kom et telegram om, at transportflåden den 4. april havde forladt Stettin, og at den forventedes at nå sit bestemmelsessted den 11. april.

Også den 8. april om aftenen kom en indberetning fra Zahle. Den var stærkt alarmerende, men forsåvidt uden betydning for vore drøftelser i dag, som begivenhederne allerede var rullet i forvejen.

Når vi i dag læser indberetningerne fra Berlin i de skæbnesvangre apildage, gør vi det med den viden, at især beretningen af 4. april var rigtig i den forstand, at de efterfølgende begivenheder meget nøje kom til at svare til, hvad der stod i den. Det ligger derfor snublende nær at fælde den dom, at der ikke blev taget tilstrækkeligt hensyn til den. Bagklogskab har vi jo alle let til. Men ganske særlig overfor disse indberetninger har vi pligt til så godt som muligt at forestille os situationen, som den var dengang, og til at vurdere den daværende regerings reaktioner under hensyn til, hvad man dengang vidste, og til de forestillinger og den tankegang, som naturligt måtte gøre sig gældende.

Man kan efter vort skøn ikke med rette hævde, at man ikke lagde vægt på indberetningerne. Det fremgår af det materiale, som foreligger for os, at udenrigsminister

[Poul Hansen (Kalundborg).]

Munch følte sig stærkt forurolet af indberetningen af 4. april. Han søgte straks en samtale med statsminister Stauning og foranledigede, at de to ministre også henvendte sig til kongen. Overfor Stauning rejste Munch spørgsmålet om eventuelle indkaldelser, hvilket Stauning refererede på ministermødet den følgende formiddag. Her rejste Munch også spørgsmålet om at orientere partiformændene og det udenrigspolitiske nævn, ligesom han fremsatte den tanke at udvide regeringen med repræsentanter for de to store oppositionspartier.

Den overvejende stemning på ministermødet var imidlertid for at søge yderligere oplysninger fremskaffet, før man foretog sig videre. Denne holdning afspejler dels ønsket om en grundigere klarlæggelse af situationen, dels vel også en vis skepsis overfor indberetningen fra Berlin, og jeg synes ikke, man kan rette bebrejdelser mod de daværende ministre i den anledning.

Det fremgår efter vor mening ganske klart af de skriftlige beretninger og mundtlige forklaringer, som daværende udenrigsminister P. Munch og daværende forsvarsminister, det ærede medlem hr. Alsing Andersen afgav til den første parlamentariske kommission, at der forelå gode grunde for denne holdning.

Der var krig i verden, det er rigtigt, og tilmed en krig, hvori — som udenrigsminister Munch skriver i sin beretning til kommissionen — intet på forhånd kunne anses for udelukket. Men situationen i foråret 1940 var dog den, at der var ro over Danmarks forhold til de krigsførende parter. Medens der havde været og stadig var en vis uro omkring Norge og Sverige, hvis neutralitetsforanstaltninger var blevet kritiseret, havde ingen af de krigsførende magter rettet besværinger til Danmark. Med grundlag i de forestillinger, man dengang kunne gøre sig, var det vanskeligt at se, hvilken interesse Tyskland kunne have i at krænke Danmarks neutralitet. Rygter om troppesamlinger o. lign. havde tidligere været fremme og havde endog en enkelt gang givet anledning til alarmtilstand for de danske styrker i Sønderjylland. Men det havde været blind alarm. Det kunne jo være noget lignende, som påny forelå. Hertil kom, at det forekom temmelig

usandsynligt, at højtstående tyske officerer skulle optræde som forrædere ved at røbe planer om tyske angrebsforetagender.

Netop på baggrund af, at der tilsyneladende var ro om Danmark, måtte den betragtning naturligvis indgå i overvejelserne, at vi ved at foretage militære foranstaltninger kunne fremkalde den opfattelse i Tyskland, at foranstaltningerne var rettet fjendtligt mod dette land og derfor måtte mødes med modforholdsregler. At vi med andre ord med militære foranstaltninger ville nedkalde ulykkerne over landet.

Den undersøgelse, som i første række blev foretaget, bestod i en henvendelse til den norske og den svenske gesandt for at få oplyst, hvorledes den norske og svenske regering så på efterretningerne fra Berlin. Selvom det af kommissionsmaterialet fremgår, at der er nogen tvivl om ordlyden af de svar, man allerede tidligt på eftermiddagen den 5. april modtog fra de to gesandter, er det dog sikkert, at svarene blev opfattet som beroligende, hvilket også underbygges af, at ingen af de to lande tog anledning til at gennemføre militære foranstaltninger.

Det var under disse omstændigheder, ministermødet den 5. april om eftermiddagen besluttede at se tiden an til den følgende dag — forøvrigt også af den grund, at man, før videre blev foretaget, ville gøre sig bekendt med den nye indberetning fra Berlin, som man vidste var undervejs. Denne anden indberetning fra kammerherre Zahle virkede ligeledes i beroligende retning, og da der tilmed på ministermødet den 6. april om formiddagen forelå meddelelse om, at en engelsk note til Sverige ikke var af så alvorlig karakter, som man først havde troet, er det forståeligt, at den opfattelse dannede sig, at der nærmest var afspænding i situationen.

Af andre træk til forståelse af den holdning, der blev indtaget, bør vel også nævnes, at fhv. udenrigsminister Erik Scavenius overfor udenrigsminister Munch betegnede efterretningerne om en tysk aggression som urimelige, og at viceadmiral Rechnitzer i de forhandlinger, der fandt sted den 6. april mellem de militære ledere og forsvarsministeren, argumenterede imod sandsynligheden for et tysk angreb på Danmark. Det er rigtigt, at chefen for

[Poul Hansen (Kalundborg).]

generalkommandoen, general Prior, samtidig stillede forslag om indkaldelse af de hjemsendte værnepligtige, men da generalkommandoen hele tiden havde ønsket større styrker inde, kunne dette forslag ikke i sig selv ændre den almindelige bedømmelse.

Jeg har nævnt disse forhold udførligt for dermed at begrunde, hvorfor vi fra socialdemokratisk side ikke kan deltage i den kritik af den daværende regering, som går ud på, at der blev taget for ringe hensyn til indberetningerne fra Berlin. Situationen dengang var ikke så entydig, som udvalgets mindretal i deres udtalelser i betænkningen synes at gå ud fra.

Da man så nåede frem til den 8. april, havde situationen atter ændret sig. Nu forelå meddelelserne om de allierede mineudlægninger ved Norge, om den tyske skibstrafik op gennem Store-Bælt og om den tyske militærkolonnes march op gennem Slesvig med retning mod den danske grænse.

Faren var klart vokset, og der blev da også truffet bestemmelse om at sætte værnene i alarmberedskab. At det ikke skete for søværnets vedkommende, er en sag for sig. Vi forstår, at man ikke vil bebrejde den daværende forsvarsminister dette, og jeg skal derfor ikke opholde mig videre derved. Men situationen var også stadig uklar; der forelå ganske givet en mulighed for angreb på Danmark, men man kunne ikke se bort fra, at det kun var Norge, det gjaldt, og at den tyske styrke i Slesvig kun havde et forebyggende formål. Hvis det sidste var tilfældet, kunne en dansk mobilisering jo tværtimod at sikre landet medføre det modsatte, nemlig blive betragtet som rettet fjendtligt mod Tyskland og dermed just give anledning til det angreb, vi ville undgå. I denne sammenhæng kunne advarslerne fra den tyske gesandt naturligvis ikke undgå at gøre indtryk. Det fremgår da også, at der var overvejende stemning på partiformandsmødet den 8. om aftenen for *ikke* at foretage indkaldelser i den foreliggende situation. De forhold, som talte mod indkaldelser, talte også mod at foretage de troppeforskydninger, som var ønsket af generalkommandoen.

Til det almindelige billede må her føjes, at vi med sikkerhed vidste, at ingen kunne yde os effektiv hjælp mod et tysk angreb, at vi dog havde en ikke-angrebstraktat med Tyskland, og at ingen på det tidspunkt havde nogen grund til at forestille sig et overrumplende overfald af den karakter, vi blev udsat for. Der havde ikke været stillet krav af nogen art til Danmark, og det måtte være naturligt at tænke sig, at der forud for et eventuelt angreb måtte blive stillet krav, blive stillet et ultimatum.

Jeg vil her gerne sige så stærkt som muligt, at når der nu tales om et dansk ansvar for den 9. april, og når nogen er ude efter at udpege syndebukke — for det er jo det, der er tale om — så var det jo den tyske nazistiske regering, der var forbryderen.

Danmark havde dengang som nu intet højere ønske end at bevare sin fred og frihed, vi havde ført en strikte neutralitetspolitik, vi havde netop bestræbt os for ikke at udfordre nogen, vi var et lille år i forvejen gået ind på det tyske forslag om en ikke-angrebstraktat; ingen havde noget at bebrejde os. Alligevel blev vi overfaldet på skændig og overrumplende vis. Besættelsen var — som venstres medlemmer af udvalget siger i betænkningen — led i en krigsforbrydelse, begået af Tysklands nazistiske magthavere.

For at der ikke skal være nogen misforståelse om vor stilling, føjer jeg til, at vi naturligvis med alle andre beklager en række af de beskæmmende forhold, som gjorde sig gældende den 9. april, og som dels kan betegnes som et ulykkeligt sammentræf af uheldige omstændigheder — jeg tænker her bl. a. på Middelgrundsfortets lidet flatterende placering i begivenhederne — dels vel skyldtes manglende samarbejde fra gammel tid forskellige steder, og endelig også den gode grund, at vi her i landet ganske savnede forudsætninger for at forestille os en så forbryderisk fremfærd som den, vi blev stillet overfor fra overfaldsmændenes side.

Jeg må dog sige, at vor følelse af beskæmmelse ikke går så vidt, at vi finder det påkrævet at udsøge os en syndebuk, således som tilfældet er for de to ærede medlemmer af udvalget, de ærede medlemmer

[Poul Hansen (Kalundborg).]

hr. Poul Møller og hr. Tesdorpf, der finder det rimeligt at rette en speciel kritik mod daværende forsvarsminister, det ærede medlem hr. Alsing Andersen. Jeg understreger, at det kun er disse to ærede medlemmer — ikke venstres medlemmer og ikke det ærede konservative medlem hr. Thestrup. Jeg går ud fra, at det ærede medlem hr. Alsing Andersen selv vil give svar på tiltale, men jeg vil dog som mit partis ordfører gerne slå fast, at vi ikke kan deltage i kritikken og ikke anerkende dens berettigelse. På ikke mindre end 8 punkter rejser man kritik mod det ærede medlem. Både denne kendsgerning og arten af de forhold, man drager frem, tyder på en sjælden nidkærlighed i tjenesten. Man har virkelig bestræbt sig for at få det hele med. Sammenholder man dette med, at det som nævnt kun er to medlemmer af udvalget, der drager disse forhold frem, ledes man uvægerligt hen på den tanke, at det er politiske og ikke saglige motiver, der har været ledende. Man mærker hensigten og bliver forstemt.

I det, jeg allerede tidligere har sagt, ligger en tilstrækkelig begrundelse for afvisningen af kritikken af, at generalkommandoen ikke blev orienteret før 6. april, at den daværende forsvarsminister ikke anbefalede indkaldelse af sikringsstyrken den 8. april, og at han heller ikke kunne billige de troppeforskydninger, generalkommandoen ønskede. Vi kan tiltræde de synspunkter, det ærede medlem hr. Alsing Andersen anførte overfor den første parlamentariske kommission vedrørende grænsegendarmeriet, flådens placering og hans stilling til den ordre til flåden, som viceadmiral Rechnitzer forelagde ham om morgenen den 9. april. Det må forbavse — for at bruge de ærede medlemmer hr. Poul Møllers og hr. Tesdorpfes eget udtryk — at de har villet anføre en så forholdsvis beskeden ting i den store sammenhæng som ønsket om at flytte et luftværnsbatteri til Rømø, og endelig forekommer det os helt urimeligt, når de betegner det som en forsømmelse, at det ærede medlem hr. Alsing Andersen — jeg citerer —

„ikke foretog sig noget for at koordinere forskellige statsinstitutioners og administrationsgrenes indberetninger vedrørende militære forhold.“

Her står vi, synes jeg, overfor et så udpræget udslag af bagklogskab og overfor en så anstrengt anledning til kritik, at det i virkeligheden på afslørende måde karakteriserer, hvad de to ærede medlemmer er ude på. Man vover ikke gennem forslag om rigsretsanklage at få denne række af anklagepunkter prøvet, men en mistænkeliggørelse, der kun kan have til hensigt personligt at ramme en politisk modstander, viger man altså ikke tilbage for. Vi tager skarp afstand fra denne fremgangsmåde overfor en mand, hvis ansvarsfølelse og pligtfølelse vi har lært at værdsætte højt, og som i hele sin gerning — også i de tunge april dage 1940 — kun har haft landets og befolkningens vel for øje.

Inden jeg forlader forholdene omkring den 9. april, finder jeg det nødvendigt at knytte nogle få kommentarer til en enkelt, lidt dunkel sætning i de ærede medlemmer hr. Poul Møllers og hr. Tesdorpfes mindretalsudtalelse. Den lyder således:

„Desuden har verdensudviklingen og vort lands ændrede udenrigs- og forsvarspolitik givet svaret på bedømmelsen af Danmarks udenrigs- og forsvarspolitiske linie i perioden inden 2. verdenskrig.“

Den lidt nedladende tone i denne sætning giver mig anledning til at sige, at det jo ikke blot er Danmarks udenrigs- og forsvarspolitik, der er ændret. Vi har draget den lære, at svaghed og isolation forsvarsmæssigt set, at selv den ærligst gennemførte neutralitetspolitik ikke er nogen beskyttelse mod at blive draget ind i krigeriske begivenheder og ikke den bedst tænkelige sikkerhed for freden og friheden. Men den samme lære har en lang række andre lande draget, også lande, hvis størrelse og militære evne rager langt op over vor. Den manglende solidaritet mellem de demokratiske lande og deres relative militære svaghed virkede som en opmuntring til det aggressive nazistiske diktatur.

Deraf har ikke alene vi, men en række demokratiske lande draget den konsekvens, som nu er udtrykt i det vestlige forsvarssamarbejde om fredens og frihedens opretholdelse. Som led i denne kæde har også dansk forsvar fået en mening, som det tidligere måtte savne, og forsåvidt kan man sige, at der nu af de tragiske begivenheder den 9. april 1940 og af den modige og offer-

[Poul Hansen (Kalundborg).]

villige indsats under modstandskampen opstod en værdifuld inspiration.

Jeg har så til sidst nogle forholdsvis korte bemærkninger om de forhold under selve besættelsen, der også er gjort til genstand for undersøgelse af de parlamentariske kommissioner. Jeg skal forbigå beretningerne IX og XIV, der omhandler henholdsvis anslag mod folkestyret og det tyske mindretals forhold. De medlemmer af mindretallet, som forbrød sig, har fået deres dom i henhold til den almindelige straffelovgivning, herunder straffelovstillægget fra 1945, og selvom vi fra vor side kunne fristes til kritiske bemærkninger overfor den virksomhed, der omtales i beretning IX — Danmarkskredsen, Højgaardgruppen og højesteretspræsident Troels G. Jørgensens henvendelser til kongen og kronprinsen i september 1943 — skal jeg dog lade det ligge.

De øvrige beretninger om besættelsestiden indeholder redegørelser for en lang række problemer i forbindelse med rigsdagens, regeringens, ministeriernes og forskellige særlig ansvarlige personers forhold i relation til besættelsesmagten. Flere af disse problemer har været til drøftelse i udvalget, hvor der, såvidt jeg kunne skønne, gjorde sig flere opfattelser gældende overfor den politik, rigsdagen og regeringen fulgte i besættelsestiden — både med hensyn til arten og omfanget af de indrømmelser, man gjorde overfor besættelsesmagten, og med hensyn til tidspunktet for brudet med besættelsesmagten. Men der har i udvalget været almindelig enighed om en generel bedømmelse, som vi fra flertallets side har udtrykt således i betænkningen:

„Uanset om man udfra en politisk bedømmelse er enig i de beslutninger, som regeringen eller de enkelte ministre eller de særligt ansvarlige embedsmænd traf i forhold til besættelsesmagten, fremgår det af materialet i beretninger IV—VIII, X, XI og XIII, at rigsdagens flertal stod bag alle væsentlige beslutninger, at de ansvarlige i alle tilfælde har handlet udfra et skøn over, hvad der tjente danske interesser bedst, at man som hovedregel ved forhandlinger søgte at gøre indrømmelserne overfor besættelsesmagten så små som muligt, og at der i intet tilfælde har foreligget landsforræderi eller er ud-

vist utilbørligt forhold overfor besættelsesmagten. Det bør herved haves for øje, at de ansvarlige i en række tilfælde stod overfor nødvendigheden af at handle eller udtale sig, hvis man ønskede at videreføre den fastlagte linie, medens en tilsvarende nødvendighed ikke var tilstede for andre borgere.“

Det er herefter klart, at der ikke efter vor opfattelse kan blive noget spørgsmål om at rejse rigsretsanklage for noget forhold under besættelsen.

Der er dog eet væsentligt forhold, som jeg ønsker at knytte nogle få bemærkninger til, fordi det drejer sig om en tilsidesættelse af grundlovsmæssige rettigheder og berører et helt politisk parti som sådant. Det er indgrebet mod det kommunistiske parti i sommeren 1941 og tildragelserne omkring interneringslejren i Horsørød den 29. august 1943.

Nu kan kommunisterne ganske vist ikke for deres egen skyld pukke på de demokratiske rettigheder. Jeg holder det i hvert fald for givet, at de ville sætte demokratiet ud af kraft, hvis de fik magt dertil. Men af demokratiske og humane grunde kan vi ikke lades uberørt af det, der skete overfor kommunisterne i perioden 1941—43, og jeg finder det nødvendigt, at det bliver sagt ved denne lejlighed.

Da ikke-angrebstraktaten mellem Sovjetunionen og Nazityskland blev brudt og tyskerne d. 22. juni 1941 gik til angreb mod øst, forlangte besættelsesmagten her i landet, at der blev foretaget indgreb mod det kommunistiske parti, i første omgang ved arrestation og internering af de ledende kommunister. Som det kom til at forme sig, blev det i første række statsminister Stauning — senere regeringen og rigsdagen — der tog ansvaret for, at det danske politi medvirkede ved disse arrestationer. Det var ikke grundlovsmedholdeligt, det må indrømmes. Det skete i kraft af nødretsgrund sætningen. Men vi mener stadig, at der blev handlet rigtigt. Af to grunde. For det første måtte man gå ud fra, at sagen for besættelsesmagten var af så væsentlig betydning, at den selv havde foretaget arrestationerne, hvis vi havde nægtet medvirken, og det ville for de arresterede have betydet en værre skæbne end den, de fik — selvom mange af dem alligevel senere overførtes

[Poul Hansen (Kalundborg).]

til tyske koncentrationslejre og fængsler. Man bør her erindre, at der blev udført et stort arbejde for at få så mange som muligt af de internerede ud igen, og at det også lykkedes for et relativt stort antal.

For det andet kunne det befrygtes, at en nægtelse af en imødekommen af det tyske krav ville have fået videre virkninger for muligheden af at beholde de flest mulige forhold, herunder retsvæsenet, under dansk styre.

Noget tilsvarende kan anføres om gennemførelsen af loven om forbud mod det kommunistiske parti.

Det fremgår af oplysningerne i beretning VII, at selvom de højere myndigheder — justitsministeren og fængselsdirektøren — ikke positivt gav ordre til at lukke de internerede kommunister i Horslerød ud natten til den 29. august 1943, så lå det i luften i selve lejren, at når besættelsesmagten overtog magten, kunne de internerede bryde ud og flygte, uden at der blev skudt efter dem. Vicefængselsinspektør Gjerstrup, som på det tidspunkt ledede lejren, mente også at have sådanne forbindelser i København, at lejren ville blive advaret i tide — det fremgår af beretningen, hvilke forbindelser det var, det skal jeg ikke komme nærmere ind på. Men ulykkeligtvis kom tyskerne til Horslerødlejren, en time før deres aktion satte ind andre steder. Der var derfor ikke mulighed for rettidigt varsel, og selvom det lykkedes mange af de internerede at flygte, faldt også mange af dem i tyskernes hænder. Det var yderst ulykkeligt, men dette hændelsesforløb kan selvsagt ikke give anledning til, at nogen dansk ansvarlig kan eller kunne være draget til ansvar herfor.

Må jeg tilsidst om besættelsestiden sige, at der jo har været talt meget om modsætningsforholdet mellem politikerne og modstandsbevægelsen og om, hvis linie der sejrede. Ingen vil benægte, at der var en dualisme, men vi ser alligevel besættelsestiden under den synsvinkel, at man både fra regeringens og rigsdagens side under den første del og fra modstandsbevægelsens side under den sidste arbejdede ud fra en stærk følelse af, hvad ansvaret overfor folket og landet tilsagde. I begge perioder blev indsatsen tilpasset de foreliggende mulig-

heder, herunder også hvad befolkningens store flertal kunne billige og tiltræde. Og efter vor opfattelse tjente den gerning, der blev udført både under besættelsens første del og under dens sidste, til folkets vel.

Med disse bemærkninger skal jeg anbefale udvalgets enstemmige indstilling til vedtagelse.

N. Chr. Christensen: Den opgave, udvalget vedrørende de parlamentariske kommissioners beretninger har fået, hører til de svære. Opgaven er afgrænset af en folketingsbeslutning om, at kun de afgivne beretninger kan danne grundlaget for den indstilling, der er til behandling i dag. Det har taget sin tid at komme igennem dette arbejde, men jeg tror, at dansk offentlighed, uanset den diskussion der har stået om de ulykkelige begivenheder, som har været til behandling i de parlamentariske kommissioner, vil forstå, at arbejdet måtte tage sin tid, når det skulle gøres samvittighedsfuldt. Det drejer sig jo om noget så alvorligt og ekstraordinært som en rigsretsanklage. Derfor satte bl. a. venstres medlemmer sig fra første færd imod, at dette udvalgsarbejde kunne foregå som en hastesag, og selvom det resultat, udvalget er nået til, næppe vil tilfredsstillende i alle kredse, navnlig ikke i kredse, hvor stærke følelser og bitre erindringer spiller ind, mener vi ikke desto mindre, at det ikke har været muligt at sætte andet punktum end det, udvalgsindstillingen, omend med forskellige motiver, er udtryk for.

Det var, som det også fremgik af den foregående ærede talers indlæg, en socialdemokratisk-radikal regering, der havde ansvaret for beslutninger og den administrative udførelse heraf i dagene før og omkring den 9. april, man kan vel godt sige, det tunge ansvar, og det har ikke mindst derfor været os magtpåliggende, at den indstilling og den betænkning, vi kom til at afgive, ikke fik antydning af partipolitisk skygge over sig. At finde frem til en retsindig afgørelse og indstilling har ene været vort bestemmende motiv, således at også vi kan stå for historiens dom, når talen bliver om den ingenlunde lette opgave, der her skal bringes til afslutning.

Der har i den danske offentlighed været stor diskussion om, at det var parlamen-

[N. Chr. Christensen.]

tariske kommissioner, altså udvalg, der udelukkende kom til at bestå af politikere, der ledede afhøringerne af de personer, der blev indstævnet for de parlamentariske kommissioner. Det forekom imidlertid helt naturligt, at man i 1945 efter grundlovens bestemmelser nedsatte en sådan kommission. Men når man har haft lejlighed til at gennemgå det mægtige materiale — det fylder jo ikke mindre end 13 000 tryksider — kan man ikke frigøre sig for den tanke, at bestemmelsen om, at politikere alene skulle undersøge politikernes forhold, kunne give anledning til kritik, og også til berettiget kritik.

En del af afhøringerne har, som vi har redegjort for i venstres mindretalsudtalelse, været præget af mangel på objektivitet, og det har ikke lettet arbejdet for at finde frem til en klar afgørelse af fordelingen af ansvaret. Om en juridisk præget undersøgelseskommission kunne være nået frem til en klarere tilrettelæggelse med en stærkere afgrænsning af materialet, så det blev mere overskueligt, det vil alle dage være et ubesvaret spørgsmål, eftersom vi ikke har haft en sådan undersøgelseskommission. Det har heller ikke gjort opgaven lettere, at der er hengået mange år, næsten 15, og at hovedpersonerne fra begivenhederne omkring den 9. april 1940 med en enkelt undtagelse er døde. Dette bremser i sig selv en mere fast indstilling, fordi anklager for fejl og forsømmelser — at der ikke forelå grundlag for en sigtelse for landsforræderi, har der været enighed om både indenfor undersøgelseskommissionen og indenfor dette udvalg — fordi anklager for fejl og forsømmelser med denne baggrund nemt kunne få et skær af vilkårlighed over sig og derfor kunne komme til at smage af uretsindig bedømmelse, der fjerner sig fra neutral objektivitet. Det har vi fra vor side ikke villet være med til.

Når hverken venstres eller det konservative folkepartis medlemmer har kunnet tiltræde flertalsudtalelsen, som har været

fremlagt til forhandling i udvalget, har det sin årsag i, at vi ikke finder denne udtalelse udtømmende nok. Selvom vi af de årsager, der er nævnt i mindretalsudtalelserne, og som jeg har opridset her, ikke har fundet grundlag for rigsretsanklage for fejl og forsømmelser, er dermed ikke sagt, at der ikke efter vor opfattelse er begået fejl, som også for en senere bedømmelse synes angribelige, endda i visse tilfælde skæbnesvangre fejl. Hvorfor tror man, at udtrykket „aldrig mere en 9. april“ er opstået som en realitet, et udtryk, som også her i denne sal er blevet fremsat af en socialdemokratisk ordfører? Hvorfor tror man, at det har fundet sin placering i Danmarks nye forsvarspolitik under Atlantpagten, altså i samarbejde med andre vestlige nationer? Naturligvis fordi man har lært af de sørgelige begivenheder omkring den 9. april og af vore bitre erfaringer under besættelsen. Der findes enkelte, omend ud fra forskellige motiver og forudsætninger, der ikke har lært det endnu, men flertallet af den danske befolkning og af politikerne i denne sal har lært det. Man kunne naturligvis sige, at så kunne man akkviescere herved og lade fortiden hvile. Men er det at bringe dette forbigangne afsnit til en værdig og rigtig afslutning? Er det rigtigt at forbigå en af de sørgeligste perioder i vort lands historie i tavshed, når det dog netop er denne periode, der har været omfattet af den undersøgelse, de parlamentariske kommissioner har foretaget, der er til bedømmelse her i dag? Jeg synes ikke, det er rigtigt, og derfor vil jeg gerne have lov at gøre nogle bemærkninger dertil.

Efter Hitlerstyrets overfald på Czekoslovakiet, på Polen og andre lande i Europa kunne intet land faktisk føle sig sikkert. De tyske hæres fremtrængen gik over sønderflængede traktater og aftaler, og ethvert land i Europa måtte faktisk gøre sig klart, om det ville kapitulere uden sværds slag, eller om det ville styrke sit neutralitetsværn med det formål at kæmpe for frihed og selvstændighed. Det var med

[N. Chr. Christensen.]

denne baggrund, at folketinget den 19. januar 1940 vedtog en udtalelse om,

„at man fra alle sider i det danske folk er enig om, at landets neutralitet skal oprettholdes, og at de midler, der rådes over, om fornødent skal anvendes for at hævde og værne rigets fred og uafhængighed.“

Også efter de udtalelser, der er fremsat af ansvarlige partiledere og ministre, kunne denne udtalelse kun opfattes sådan, at neutralitetsværnet skulle sættes i en sådan stand, at det blev et effektivt neutralitetsværn, der skulle og kunne modsætte sig, at en overrumpling fandt sted. Men det var jo netop det, der ikke skete.

Det er almindeligt kendt, at der var ingen brovagter i Danmark på de steder, hvor de skulle være, at halvdelen af det indkaldte mandskab var uddannet, at størsteparten var hjemsendt, at hovedstadens befæstning var i forfald, at vejen faktisk lå åben for tyskerne. Derfor oplevede vi en 9. april, der var beskæmmende og nedværgende ikke mindst for hovedstadens forsvar. Landets daværende statsminister havde i folketinget klart givet udtryk for, at hvad der måtte mangle, ville blive bragt i orden, og rigsdagen havde givet forsvarsministeren de nødvendige bemyndigelser. Det er aldrig blevet rigtig klarlagt, men måske kan det ske her i dag, i hvilken udstrækning den daværende forsvarsminister, det ærede medlem hr. Alsing Andersen, udførte det, der var blevet ham pålagt, eller om stærkere kræfter saboterede, at det ærede medlem hr. Alsing Andersen løste sin del af opgaven.

Det er en ærlig sag, hvis man har den opfattelse, at Danmark ikke har mulighed for at forsvare sig, og indretter sig herefter. Men hele den danske rigsdag var gået ind for et effektivt neutralitetsværn, og selvfølgelig bør en regering handle efter rigsdagens beslutning. Det gjorde regeringen ikke. Styrkerne af værnepligtige, der var inde den 9. april, var på 14 500 mand, medens 30 000 mand var hjemsendt med våben. Generaløjtnant Prior har i sin redegørelse (bilagene til betænkning I, side 109) fremhævet, at regeringen forbeholdt sig afgørelsen af alle vigtige spørgsmål, såsom indkaldelse og hjemsendelse, troppernes placering i store træk, forstærk-

ningsarbejder og beredskab. Ansvarret var regeringens. Efter hjemsendelsen den 16. september 1939 var sikkerheden gjort afhængig af rettidig genindkaldelse af de med uniform hjemsendte, men, tilføjer chefen for generalkommandoen:

„Ved ikke straks at gøre mig bekendt med indberetningerne fra gesandten og marineattachéen i Berlin har man gjort det umuligt for mig rettidigt at vurdere faren og foreslå de nødvendige foranstaltninger“.

Da endelig meddelelsen om alarmberedskab blev udsendt den 8. april ved et møde med værnscheferne, blev det gennemført for hærens, men ikke for søværnets vedkommende. Viceadmiralen har under afhøringerne hævdet, at han ikke fik indtryk af, at det gjaldt for søværnet, så skulle der være brugt anden teknisk betegnelse.

Jeg kan ikke tilbageholde den bemærkning, at det forekommer os, at der hviler tætte tågedannelser over de tragiske dage og over de beslutninger, der blev truffet her, men een ting står dog ganske klart: at selvom den daværende forsvarsminister næppe har været hovedpersonen i de hastigt fremadskridende begivenheder, så har han i hvert fald ikke været særlig duelig til at beklæde den ansvarsfulde stilling, han havde som landets forsvarsminister i de bevægede dage. Han har efter vor opfattelse ikke sat fornøden kraft ind på at hævde sit høje embedes ansvar. Derfor tillader jeg mig igen at spørge: Har andre og stærkere kræfter grebet ind for at begrænse forsvarsministerens funktionsområde? Blev han afskåret fra at underrette sine hærchefer i tide om, hvad der forestod?

Når „Social-Demokraten“ efter udvalgsbetænkningens afgivelse i voldsomme ord angriber mindretallene indenfor udvalget for unfair behandling af det ærede medlem hr. Alsing Andersen og for at være gået videre, end opgaven — bedømmelsen af de parlamentariske kommissioners beretninger med en eventuel rigsretsanklage for øje — betinger, kan jeg på vore udvalgsmedlemmers vegne melde hus forbi. Udvalget er på intet område gået ud over den bedømmelse af forholdene, som man kan finde i betænkningen af 4. oktober 1945 fra den første parlamentariske kommission, hvori man fritager ministre for landsfor-

[N. Chr. Christensen.]

ræderisigtelse, men erkender, at der er begået fejl og forsømmelser. Kommissionen henviser (betænkning I, side 10) til, at opgaven

„først og fremmest måtte omfatte en undersøgelse mod fhv. udenrigsminister dr. P. Munch og fhv. forsvarsminister Alsing Andersen, idet kommissionen er af den opfattelse, at eventuelt ministeransvar for de nævnte begivenheder navnlig måtte påhvile — foruden statsministeren, der var afgået ved døden den 3. maj 1942 — lederne af Danmarks udenrigspolitik og forsvarsvæsen på dette tidspunkt.“

Denne indstilling, der drejer sig om fejl og ansvar og forsømmelser, har været stærkt medvirkende til hele den stilling, som også vi har taget til denne sag. Men hvis mindretallene ved at pege på de samme fejl og forsømmelser, som også de socialdemokratiske kommissionsmedlemmer har gjort, har gjort sig skyldig i en ærekrænkende handling mod det ærede medlem hr. Alsing Andersen, hvad har ministrene Bomholt og Chr. Christiansen og gruppeformanden, det ærede medlem hr. Einer-Jensen, så gjort? Jeg vil tro, at de ville have sig meget frabedt, at deres udtalelser bedømmes på den måde. Den tidligere forsvarsministers partiorgan har gjort det ærede medlem hr. Alsing Andersen en bjørnetjeneste ved at forsøge denne forgyldning og at tillægge andre lave motiver. Det berettiger forholdene ikke til. Jeg kunne tænke mig, at det ærede medlem hr. Alsing Andersen har gjort sig nogle triste tanker over ordene: Gud fri mig for mine venner.

Jeg kan heller ikke tilbageholde en bemærkning netop i forbindelse med den første kommissions udtalelse om, at det foruden det ærede medlem hr. Alsing Andersens forhold i særlig grad var udenrigsministerens, dr. Munchs, forhold, der skulle undersøges, om, at det er beklageligt, at kommissionen ikke har gjort alvor af at fremskaffe P. Munchs efterladte optegnelser vedrørende den ulykkelige tidsperiode til bedømmelse. Det udvalg, som kommer med sin indstilling i dag, har ikke haft nogen mulighed herfor eller for at inddrage disse papirer til sagens bedømmelse. Dette, at papirerne ikke kan fremskaffes, vil beklageligvis holde liv i

mytedannelsen, også når denne debat er afsluttet og folketinget har truffet sin beslutning, og det kan faktisk ingen være tjent med.

Efter disse sidebemærkninger skal jeg tillade mig at vende tilbage til januarerklæringen. Var det sådan, at man i 19. januarerklæringen bare havde talt ud ad vinduet, måske ud mod Europa, for at man også skulle høre Danmarks stemme, og at regeringens derefter handlede eller undlod at handle, fordi det danske folk endnu ikke havde modtaget den bitre lære, der senere skulle vække til modstand, som måske på dette tidspunkt ikke skønnedes at være tilstede, fordi man nok talte om neutralitet, men ikke havde gjort sig klart, hvad værn af neutralitet betød? Var det sådan, at det var en sådan stemning i befolkningen, der var baggrunden for, at regeringen ikke drog konsekvenserne af januarerklæringen? Hvis det er tilfældet, bør det nævnes her i dag også for en retfærdig bedømmelses skyld. Jeg spørger derfor: Kan vi få klarhed på dette i dag?

Den danske offentlighed har i særlig grad beskæftiget sig med begivenhederne før og omkring den 9. april. Det har udvalget også, og det er disse begivenheder, der har bevirket, at venstremindretallet har fundet sig foranlediget til en bemærkning i betænkningen om, at mindretallet har den opfattelse, at de ansvarlige ministre ikke har taget det hensyn til de alarmerende indberetninger fra det danske gesandtskab i Berlin i dagene forud for den 9. april, som situationens alvor har måttet forudsætte. Vi har også tilladt os at gøre en bemærkning om, at der ikke blev etableret et snævert samarbejde mellem de ansvarlige, således at ulykkerne måske kunne være mildnet, om ikke undgået. Ordvalget af denne passus i betænkningen må vist siges at være behersket, men tilbage står, det indrømmer jeg, en kritisk — nogle vil måske også mene en meget kritisk — indstilling overfor disse begivenheder. Ud fra en objektiv bedømmelse må denne indstilling siges at være berettiget. Når man gennemlæser de afsnit i beretningerne og afhøringerne, der har forbindelse hermed, får man et meget forstemmende indtryk af, at de ansvarlige ikke ville se. De havde til det sidste bind for øjnene.

Jeg føler ikke stærk trang til at dykke

[N. Chr. Christensen.]

ned i disse triste dokumenter, men til forklaring af de kritiske bemærkninger tror jeg jeg bliver nødt til at supplere lidt, hvad det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg) nylig fremførte. Allerede den 8. januar og den 13. februar 1940 forelå de første alarmsignaler fra marineattaché Kjøl-sen. Daværende udenrigsminister Munch erklærede siden, at han intet kendskab havde til disse, det første bevis på, hvor ringe samarbejdet var indenfor de ansvarlige myndigheder. Den 1. april sender kammerherre Zahle, gesandten i Berlin, et brev til udenrigsministeren, og dette brev er af meget alarmerende art. Brevet har imidlertid påtegning: privat brev, og det tager udenrigsministeren meget bogstaveligt, eftersom der ikke foreligger meddelelse om, at dets indhold er meddelt til andre førend på et senere tidspunkt. Men mellem den 4. og den 8. april kommer der skred i begivenhederne; der kommer den ene alarmerende beretning efter den anden om, at der er noget i gære imod Danmark og Norge. Den 4. april sender gesandten i Berlin legationssekretær Schön fra gesandtskabet i flyve-maskine til København med indberetning fra gesandten, og heri står blandt andet (betænkning I, side 16):

„Der forestår en „aggression“ mod Danmark, som skal finde sted i næste uge.“

Det er ganske klart. Jeg kan ikke se, at den dokumentation, som det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg) forsøgte her, afsvækker det alvorlige indhold af dette brev. Ydermere havde Schön fået instruktion om, hvis han blev spurgt, at understrege oplysningernes og kildernes værdi, men han blev ikke spurgt. Udenrigsministeren affærdigede ham, efter at brevet var afleveret, og har siden forklaret, at der var jo ingen grund til at spørge, for der stod i indberetningerne alt, hvad kammerherren ønskede at sige. Men budbringeren har selv forklaret, at han følte sig forstemt efter mødet med udenrigsministeren, for han kunne ikke forstå, at en udenrigsminister i en så alvorlig situation ikke havde eet eneste spørgsmål at stille den, der havde forladt Berlin blot få timer i forvejen; selv for en senere bedømmelse er dette vanskeligt at forstå.

Det, vi heller ikke kan forstå, er, at

ministeriet efter disse alarmerende indberetninger vedblev at beholde dem for sig selv, at udenrigsnævnet ikke blev indkaldt, at partiformændene ikke blev orienteret, og at hærcheferne først på et meget sent tidspunkt blev orienteret. Dr. Munch har forklaret, at der den 5. april blev indkaldt til ministermøde, og at han her foreslog, at udenrigsnævnet og partiformændene blev indkaldt, men den almindelige opfattelse ved ministermødet var, at sagen ikke var tilstrækkeligt oplyst, og derfor fandt denne indkaldelse ikke sted. Dr. Munch giver os en for ham karakteristisk forklaring herpå: han ønskede det selv; han siger, at det kunne måske svare til ønsker, som kunne findes hos andre partier i Danmark, „der havde større tro på militærvæsenets mulighed for at afværge vanskeligheder, end vi havde.“ Denne udtalelse kunne tyde på, at dr. Munch ikke havde denne tro, men hvorfor tilsluttede han sig så 19. januar-erklæringen? Jeg tillod mig at sige før, at det er en ærlig sag, at man har den opfattelse, at det ikke kan nytte, men det er ikke redeligt spil overfor befolkningen at give udtryk for, at man går ind for noget, som det så bagefter viser sig at man ikke går ind for.

Først den 8. april, da tyskerne stod ved grænsen, da flåden var sendt afsted, blev udenrigsnævnet og partiformændene informeret; først efter ministermødet den 8. april blev de tjenstgørende styrker sat i højeste alarmberedskab. Men der synes at være de mærkeligste uoverensstemmelser mellem ministerens og de højeste militære myndigheds dispositioner. Søværnet var i hvert fald ikke sat i alarmberedskab; besætningerne på Middelgrunden fik orlov, og kun uuddannet mandskab var tilbage; kommandanten var skiftet ud, besætningen, der skulle betjene de kanoner, der vendte mod tyske skibe, da de dukkede frem, kunne ikke betjene disse kanoner. Om usikkerheden, om manglen på samarbejdet indenfor de ansvarlige erklærer bl. a. oberst Førslev, der var chef for flyvevåbnet, at trekvart times tidligere alarmering ville have været tilstrækkelig til, at flyvepladsen kunne have været tom, da de tyske maskiner kom. Der kunne nævnes en lang række andre rystende enkeltheder vedrørende manglende samarbejde. Jeg skal nøjes med at fastslå

[N. Chr. Christensen.]

berettigelsen af den passus, der står i betænkningen, om, at der ikke blev taget tilbørligt hensyn til de alarmerende indberetninger, og om det svigtende samarbejde, der fik skæbnesvangre konsekvenser. Ikke ordene i betænkningen er stærke, men derimod selve begivenhederne omkring den 9. oktober taler deres sørgelige sprog, begivenheder, som den nuværende yngre generation måske knap nok kender, men som vi andre ikke har glemt.

De dele af kommissionsberetningerne, der omfatter udviklingen under besættelsen, herunder regeringens og embedsmændenes ansvar, arbejde, udført for besættelsesmagten, og politisk virksomhed, der kan indeholde anslag mod folkestyret, optager ikke megen plads i de forskellige udtalelser, der er afgivet af udvalget. Det betyder ikke, at disse forhold ikke har været underkastet en kritisk vurdering. For en del af forholdene gælder det, at domstolene har været i virksomhed under retsopgøret. De forhold, der falder ind under den parlamentariske vurdering, har ikke givet anledning til bemærkninger, hvor det gælder tilsigtede eller ubevidste anslag mod folkestyret.

Hvad ministrenes og embedsmændenes forhold angår, må deres virksomhed ses under den synsvinkel, at det nationale samarbejde politikerne imellem fandt udtryk i dannelsen af samlingsregeringer og samarbejdsudvalg med det formål at hindre, at Danmark blev inddraget i krigen på tysk side, og at man — så langt som mulighed gaves derfor — skulle opretholde dansk styre og selvstændighed.

Adskillige af de handlinger, der blev foretaget under krigen — og udtalelser, der blev fremsat af ansvarlige ministre — vakte anstød mange steder i befolkningen. Det må imidlertid — selvom det ikke kan undskyldes i alle forhold — godskrives regeringen og departementschefestyret, at de danske myndigheder var ude for et pres af en karakter, som befolkningen ikke havde mulighed for at bedømme. De parlamentariske kommissioners beretninger og bilag — ikke mindst de tyske dokumenter — bærer mange vidnesbyrd herom. Det bør derfor retfærdigvis indrømmes, at de fleste handlinger og udtalelser bør godskrives ud fra den betragtning, at formålet var at

holde Danmark udenfor en endnu større ulykke. Jeg kan i denne mangfoldighed af dokumenter og udtalelser let fremhæve eksempler, der måtte give anledning til en endog kraftig reaktion fra befolkningens side — og også gjorde det — men jeg tør ikke sige, at disse mænd ikke har handlet ud fra fædrelandets interesser, hvor besynderlige udslag det end kunne give sig, navnlig ud fra en eftertidig bedømmelse; men her, som under andre forhold, har det vist sig, at det har sin pris at vende et dobbelt ansigt ud imod befolkningen. Vi må i denne forbindelse dog ikke glemme, at det er ulige lettere at dømme, når man står udenfor og ikke har noget ansvar for begivenhederne, end det var for dem, der måtte handle ud fra et stigende tysk pres. Det var en fase i Danmarks stilling under besættelsen. Derfor kom den dag også, da samarbejdspolitikken ikke kunne videreføres — og dog fortsattes også det politiske samarbejde i national ånd under jorden, medens departementschefestyret skånede os for et rent tysk diktatur i vore anliggender. Jeg kan ikke tilbageholde et anerkendende ord overfor dette danske administrationsværn og dets virke, medens modstandsånden voksede i trods og beslutsomhed og banede vejen for Danmark mod friheden.

Vi er — skal jeg sige til slut — ofte stødt på den betragtning, når sammenligning er draget mellem retsopgøret og politikernes forhold, at de små tyve hænger man, men de store lader man løbe. Denne sammenligning halter, og den er helt urimelig. Jeg skal villigt erkende, at der indenfor retsopgøret har været forseelser, der har fået hård straf i forhold til den straf, andre belastede fik; men sammenligning fra selve retsopgøret til politikernes forhold kan ikke drages. De folk, der fik straf under retsopgøret, var alle i fjendens sold, enten som små eller store værnemagere eller som det, der var endnu værre: forbrydere mod landsmænd. For mange ledende politikere gælder det, at de måtte træde i et vist forhold til besættelsesmagten, men udtrykkeligt med det formål at værne danske interesser og at forhindre landsforrædere i at blive stattholdere i Danmark. Herom findes der også adskillige dokumenter i de parlamentariske kommissioners beretninger.

Det var en svær tid at komme igennem,

[N. Chr. Christensen.]

og vi er alle i dag taknemlige over, at det lykkedes. Når vi nu skal se tilbage på fejl, der er begået, mener jeg, det er rimeligt at understrege, hvor fejlene skal placeres, selvom vi ikke har haft den opfattelse, at de har været af en sådan art, at de kunne føre til anklage her i tinget. Jeg mener også, det skal understreges, at vi har lært af begivenhederne omkring 9. april. Denne lære har fundet udtryk i, at vi — hvad også det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg) var inde på — i dag er gået ind som et led i den sikkerhedskæde, der findes i den vestlige verden til værn for frihed og selvstændighed. Dens mål er fred. Det er vor dyrekøbte lære af begivenhederne omkring den 9. april. Det, der er samlet sammen om disse begivenheder og om Danmarks forhold under besættelsen, føres ikke frem til anklage her, men overlades til historiens dom og til historikernes ransagelse. Denne debat vil vel også indgå som et led deri. Jeg skal derfor tillade mig at indstille konklusionen af betænkningen, udvalgets indstilling, til folketingets bedømmelse og til afstemning, når denne debat er sluttet, idet jeg på min gruppes vegne opfordrer til at stemme ja til konklusionen, hvorefter sagen slutter, uden at der rejses rigsretsanklage.

Tesdorpf: Det føles ejendommeligt i dag at skulle bedømme afgørende tildragelser i vor historie og vort eget liv, tildragelser, hvis begyndelse ligger så langt tilbage som i september 1939. Det føles ejendommeligt, fordi man synes, det havde været naturlige, om man skulle have sagt sin mening derom, da det ikke var historie, men lyslevende og lige overstået virkelighed for snart 10 år siden. Jeg føler det også underligt at være med til at behandle denne sag på den sædvanlige måde her i tinget med ordførere, der, både hvad betænkning og taler angår, kommer til at virke som partiordførere.

Den mindretalsudtalelse, som det ærede medlem hr. Poul Møller og jeg har afgivet, er i overensstemmelse med flertallet i mit parti, og forhåbentlig vil det, jeg siger, også i det hele og store være det. Måske var nedsættelsen af et udvalg og den debat, som finder sted i dag som følge af dette

udvalgs arbejde, den eneste farbare vej for at afslutte denne store sag; alle folketingets ærede medlemmer kunne jo ikke afgive hver sin betænkning om deres overvejelser i anledning af de parlamentariske kommissioners beretninger.

Jeg fremkommer alligevel med disse bemærkninger og personlige overvejelser som indledning, fordi jeg synes, det i høj grad skal fastslås, at dette ikke er nogen almindelig politisk debat, fordi den efter min mening ville få et helt unaturligt og forkert forløb, hvis den ikke bliver en debat, hvorunder ikke blot andre af udvalgets ærede medlemmer, men også mange af folketingets øvrige ærede medlemmer deltager og siger deres personlige mening om afgørelsen, om de store beretninger og om det, der under debatten bliver fremdraget.

I det ærede medlem hr. Poul Møllers og min mindretalsudtalelse fastslår vi i tre punkter det, som vi er enige med flertallet om: 1) angående udvalgets beføjelser, 2) angående mulighederne for strafforfølgning for rigsretten, 3) det væsentligste, at heller ikke vi efter det foreliggende finder grundlag for at rejse tiltale mod nogen for landsforræderi. Jeg skal ikke opholde mig ved disse tre punkter, med hensyn til hvilke vi er enige med flertallet, og jeg skal da slet ikke gøre det efter det, som lige er fremført herom af udvalgets ærede ordfører, det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg).

Det ærede medlem hr. Poul Møller og jeg siger derefter, at vi synes, det var en afgørende fejl, at folketinget udelukkende har overladt til tingets egne medlemmer at foretage de undersøgelser, som de parlamentariske kommissioners beretninger dækker over. Til dem, der vil indvende — og jeg kan sige det til udvalgets ærede ordfører, som sagde noget om de konservative i denne forbindelse — at vi jo selv har været med til at bestemme, at det blev sådan ved nedsættelsen af kommissionerne, vil jeg sige: ja, men derfor kan det godt være, at det var forkert, og jeg vil også sige, at vi indrømmer nu, da vi kan se det, at det var forkert. Om man har været med til denne fejltagelse, som vi synes det var, da den første kommission blev nedsat, eller har været med til at gentage fejltagelsen, hver gang kommissionen blev fornyet, kan i

[Tesdaupf.]

denne forbindelse være ganske underordnet. Vi erkender, det var en fejl, fordi afhøringerne og undersøgelserne hellere skulle have været lagt i hænderne på neutrale jurister, som teknisk var vant til opgaver af denne art; jeg tror, undersøgelserne var blevet bedre og mere udtømmende, mere objektive. Jeg tror også, at undersøgelserne trods alt var blevet hurtigere færdig. Jeg vil selvfølgelig i denne forbindelse tilføje, at jeg er klar over, at undersøgelserne af de tyske dokumenter har sat en grænse for denne hurtighed.

Men når denne kritik af de parlamentariske kommissioners sammensætning og arbejdsresultat er fremsat, må jeg tilføje, at det mægtige materiale, som alle afhøringerne frembyder, er meget levende og meget værdifuldt, navnlig som historisk materiale, efter min mening endda *meget* værdifuldt.

Det ærede medlem hr. Poul Møller og jeg mener dernæst, at man ved bedømmelsen må skelne skarpt mellem tiden før og tiden efter 9. april 1940. Jeg ønsker at understrege dette synspunkt så stærkt som overhovedet muligt. Da først fjenden havde besat landet og man med folketingets tilslutning havde bestemt sig for at føre en politik, som under de givne forhold søgte at skabe de tåleligste forhold for vort lands befolkning, blev tilstanden så afvigende fra alle tidligere kendte tilstande både under fred og under krig, at det ikke vil være muligt i dag virkeligt at udrede trådene fra den tid.

Efterdønningerne fra besættelsestiden og fra besættelsestidens opgør vil rulle længe i vort land, rulle med beskyldninger for og med følelsen af begået uret på begge sider. Jeg tror ikke, man opnår nogen klaring ved videre diskussion eller ved videre forsøg på at rette fejl. Det vil altsammen blive mangelfuldt, fordi opgaven i sig selv er umulig at komme til bunds i. Det materiale, som de parlamentariske kommissioners beretninger afgiver herom, vil for en eftertid være af stor historisk værdi, men efter min mening også kun det.

Jeg vil gøre to personlige bemærkninger til dette tidsrum og til kommissionernes beretninger derom. Den ene er, at mellem alt, hvad man studser over, og alt, hvad man

faktisk må tænke sig flere gange om for at forstå, at sådan var det virkelig i disse mærkelige og uhyggelige fem år, mellem alt dette forekommer kommunisternes arrestation mig at være det, som for den almindelige iagttagere er sværest at affinde sig med, og jeg siger det, fordi jeg i mine overvejelser derom også har beskæftiget mig med, om det virkelig var lovligt. Jeg kender selvfølgelig det resultat, som Højesteret kom til, men jeg synes altså, at man her for besættelsestidens vedkommende er ved det sværeste punkt, det punkt, hvor man mest direkte gik til grænsen, ja, efter almindelige forhold og begreber over grænsen af det grundlovsmæssige. Men også jeg må selv på dette punkt erkende, at man ikke nu evner at dømme om den tids helt, helt andre forudsætninger for, hvad der var ret eller uret, og derfor også helt, helt andre forudsætninger for, hvad der er samfundets grundlov, når samfundet er i nød.

Det andet, jeg ønsker lejlighed til at sige om denne periode, er, at studiet af beretningerne om denne tid for mig efterlader indtryk af almindelig større modstand hos regering, politikere og administration, end man ofte tænker sig og hører om nu bagefter. Jeg vil fremhæve dette, fordi jeg tror, der er mange af dem, der kritiserer, og som naturligt har svært ved at forstå de ydmygende skridt, store og små skridt, som vi blev tvunget til, der ville have godt af lidt mere indgående, end det vel sker for de flestes vedkommende, at læse om den i sandhed utaknemlige kamp, som blev kæmpet hen over skrivebordene i disse triste år. Men omvendt vil jeg gerne have sagt, at jeg håber, at fremtiden også virkelig vil forstå at værdsætte ikke mindst de første vanskelige og modige og blodige skridt på den underjordiske modstands trange vej. Vi er tilbøjelige til at glemme, og her er noget, der aldrig bør glemmes.

Om tiden før den 9. april og da navnlig om den sidste fase har det ærede medlem hr. Poul Møller og jeg i udvalgets betænkning afgivet en udtalelse, som jeg af forhåndenværende artikler, navnlig i den socialdemokratiske presse, forstår der skal være stor strid om, og jeg har også nu efter at have hørt det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg)s ordførertale forstået, at sagen ligger på samme måde i socialdemokratiet,

[Tesdaupf.]

når vi nu skal diskutere den. Jeg vil gerne sige til det ærede medlem, at jeg ikke i dag skal debattere med ham; jeg kan nøjes med blot at henvise det ærede medlem til, at vore bemærkninger i hvert fald har fået det ærede medlem og hans parti til — det anerkender jeg — meget grundigt gennem det ærede medlems tale at gennemgå de forhold, vi omtaler, så at sagen også på den måde bliver grundigt belyst og grundigt debatteret inden afgørelsen.

Jeg vil yderligere fremhæve endnu en ting overfor det ærede medlem om det samme. Når det ærede medlem gentagne gange fremsætter påstanden om en sydebuk, at det ærede medlem hr. Poul Møller og jeg søger en sydebuk af andre grunde end de rent saglige, må jeg måske lige komme med den korte bemærkning til det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg), at den måde at tale om sagen på vist er at trække opfattelsen af den opgave, som folketinget har pålagt både det ærede medlem og os, ned i et lavere plan, end det ærede medlem ret betænkt kan stå sig ved og ønsker.

En anden ting må jeg måske sige: at når det ærede medlem taler om en nedladende tone i vor konstatering af den ændrede udenrigs- og forsvarspolitik, som efter min mening var svaret på bedømmelsen af fortiden, ja, så bliver jeg egentlig forbavset, fordi jeg ikke forstår det. Jeg kan kun opfatte det som værende udtryk for et mindreværdskompleks, som der ikke er nogen som helst grund for det ærede medlem til at have og da slet ikke på baggrund af vor nøgterne konstatering af disse kendsgerninger, som vi kun alle er glade for.

Inden jeg går videre, vil jeg imidlertid gerne have lov til med den højtærede formands tilladelse at citere følgende, som også i nogen grad blev citeret af den ærede ordfører for venstre (N. Chr. Christensen), men for en ordens skyld må jeg have lov til at citere det igen — det står i betænkning I på side 10, afsnit 2 —:

„Det kommissionen ved rigsdagsbeslutningen af 15. juni 1945 pålagte hverv, forsåvidt angår undersøgelse for senere eventuel rigsretsanklage mod forhenværende ministre i forbindelse med begivenhederne omkring den 9. april, har man

ment først og fremmest måtte omfatte en undersøgelse mod fhv. udenrigsminister dr. P. Munch og fhv. forsvarsminister Alsing Andersen, idet kommissionen er af den opfattelse, at eventuelt ministeransvar for de nævnte begivenheder navnlig måtte påhvile — foruden statsministeren, der var afgået ved døden den 3. maj 1942 — lederne af Danmarks udenrigspolitik og forsvarsvæsen på dette tidspunkt.“

Det forekommer mig, at hvis man ikke vidste det i forvejen, måtte det klart fremgå af denne enige udtalelse, at det med hensyn til ministeransvarligheden ifølge undersøgelsen navnlig er statsministeren, udenrigsministeren og forsvarsministeren, det drejer sig om, når man taler om tiden op til den 9. april. Den daværende statsminister og den daværende udenrigsminister er ikke mere i live, men den daværende forsvarsminister færdes heldigvis levende og frisk iblandt os. Jeg kan ikke med min bedste vilje forstå, hvordan man skulle kunne undgå at nævne det ærede medlem, når sagen skal drøftes, og det skal den jo. Udvalgets opgave har været at undersøge, om der forelå grundlag for rigsretsanklage mod ministre eller andre særligt ansvarlige, og derefter råde folketinget, som har den endelige afgørelse. Skal man da give råd uden at begrunde dette råd? Hvis jeg skal have et råd, vil jeg sandelig altid bede om en nogenlunde udførlig redegørelse for, hvordan den rådgivende er kommet til sit standpunkt.

Jeg har set det udtrykt, og jeg har hørt det nu igen gennem det ærede medlem hr. Poul Hansen (Kalundborg)s ordførertale, at man synes, det er billigt og bagklogt i dag at omtale de forhold og de områder, hvor det ærede medlem hr. Alsing Andersen efter vor mening har udvist forsømmelser. Jeg synes, det er mere ærligt og mere stemmende med demokratisk opfattelse og behageligere for den, det drejer sig om, at man nævner lige ud og konkret, hvad man mener der er forsømt, i stedet for blot at antyde, at der er begået fejl og forsømmelser.

Det ærede medlem hr. Poul Møller og jeg mener, som vi har skrevet det i betænkningen, at den daværende regering ikke handlede efter det pålæg, som folketingsbeslutningen af 19. januar var udtryk for, og vi

[Tesdaupf.]

mener, at forsvarsministeren på sine områder må have et særligt ansvar overfor denne erklæring. Jeg er iøvrigt personlig af den opfattelse, at man skal passe på ikke at komme ind på den tankegang, at det kun var på grund af 19. januar-erklæringen, at regeringen havde pligt til at forsvare landet. Min opfattelse, som man så kan kalde naiv og ujuridisk, er nu engang, at en regering i et frit land altid har pligt til at søge at bevare landets frihed og at forsvare landet, så længe det ikke er oplagt, at det er håbløst.

Erklæringen af 19. januar 1940 blev til på foranledning af dem, der følte sig usikre overfor, hvordan regeringen opfattede denne pligt.

Jeg skal ikke i detaljer gentage denne del af vor udtalelse, den kan jo læses. Jeg skal bare kort gentage, at vi mener, det var en forsømmelse, at der ikke blev foretaget genindkaldelser trods de uhyre foruroligende efterretninger i begyndelsen af krigen og trods generalkommandoens henvendelser, og jeg skal gentage, at vi også mener, det var en forsømmelse, at orienteringen til generalkommandoen om disse indberetninger ikke blev givet hurtigere og bedre.

Imellem alt det sørgelige og nedværdigende, som den 9. april bragte os, er der vel intet, som er mere nedslående end den måde, hvorpå de tyske skibe med soldater uantastet sejlede ind og besatte København. Jeg vil gerne i forbindelse med den kendsgerning, at Danmark kunne besættes på denne lumpne måde, fremhæve, at jeg er helt og fuldt klar over, at hele befolkningen, alle de, som levede dengang, har et medansvar. Jeg kunne sige det på den måde, at de ord, som Christmas Møller udtalte, da han kom hjem fra England: „Vi er alle under anklage“, rummer noget af det sandeste og rigtigste, der kunne siges om vor generation, om den generation, der levede i en drømmetilværelse i tiden inden besættelsen og et godt stykke af besættelsestiden med. Det rammer i virkeligheden enhver af os, der levede

med i en defaultistisk tid, hvorunder nogle i samfundet gjorde mere for at kæmpe derimod end andre, men hvor resultatet blev en generation med bind for øjnene.

Omvendt må det da også, når man stilles overfor den opgave, som vi nu er stillet overfor, at finde ansvaret for de direkte fejltagelser og forsømmelser i tiden op til den 9. april, siges klart, at den daværende regering, som havde den udøvende myndighed, og som havde de bedste oplysninger, ikke gjorde, hvad den burde have gjort og efter vor mening kunne have gjort for at sætte værnene i stand til, således som det står i erklæringen af 19. januar, at hævde og værne rigets fred og uafhængighed. Der var sikkert kredse, ja, der var måske endda i regeringen dem, som mente og måske stadig mener, at man slet ikke burde kæmpe, og at det var farligere at mobilisere end at lade være, men der var også kredse, som mente det modsatte, og folketingets vedtagelse af 19. januar-erklæringen gav nu engang efter vor mening regeringen pligt til at sørge for, at de midler, der rådedes over, om fornødent skulle anvendes.

Jeg synes, der er grund til at lægge mærke til ordet „fornødent“, for „fornødent“ kunne dog ingen, som kendte situationen og kendte indberetningerne, med nogen ærlighed skjule for sig selv at det meget snart kunne blive.

Vi har i vore bemærkninger fremhævet en del punkter, på hvilke vi mener at den daværende forsvarsminister har et særligt ansvar. Foruden det før nævnte om genindkaldelser er vel dette, at søværnet ikke var beredt, og at de bemandede skibe overhovedet ikke beskyttede Øresund og Østersøen, noget af det vigtigste. Det ærede medlem hr. Poul Møller og jeg har i vor bedømmelse peget på, at den daværende forsvarsminister ikke i særlig grad efter vor mening skal bebrejdes den fejltagelse, der opstod i søværnet omkring udtrykket „højeste alarmberedskab“, det udtryk, som ministeren fejlagtigt brugte. Det må også, synes vi, være en ualmindelig usmidig

[Tesdaorf.]

opfattelsesevne, der rådede hos dem, som skulle udføre ordren, at man ikke forstod, at „højeste alarmberedskab“ virkelig var alvor, selvom der eksisterede en anden udtryksform. Det kan næsten friste en til at tro, at man ikke ville forstå.

Endelig er der — jeg skal så ikke nævne mere fra denne betænkning, som efter vor mening er udførlig — efter at angrebet er sat ind, den ordre fra viceadmiral Rechnitzer, som forsvarsministeren ikke modsatte sig, at danske søstridskræfter ikke måtte skyde før efter nærmere ordre, hvilket selvfølgelig betyder, at de simpelthen ikke kan komme til blot at true eller blot vise, at de overhovedet eksisterer, eller afvise noget som helst angreb.

Det ærede medlem hr. Poul Møllers og mit resultat bliver altså, at vi ikke er overbevist om, at forsømmelser fra regeringens og forsvarsministerens side ikke kunne danne grundlag for en rigsretsanklage, men vi erkender, at den lange tid, som er forløbet, ville gøre bevistførelsen vanskelig, bl. a. fordi flere af de implicerede er døde. Vi finder heller ikke, at det ville være rimeligt alene at rejse rigsretsanklage mod det ærede medlem hr. Alsing Andersen, hvis undladelser ikke vil kunne bedømmes uden samtidig at bedømme statsminister Staunings, udenrigsminister Munchs og viceadmiral Rechnitzers forhold. Vor indstilling til det høje folketing er derfor, at der ifølge det, jeg her har fremsat, ikke rejses rigsretsanklage mod nogen for nogen del af besættelsestiden. Historien må så dømme om dette tidsrums politik og om de politiske handlinger i denne tid. Jeg tror i hvert fald, at historien ganske sikkert vil sige, at Danmark var fantastisk heldig, når man ser hen til den ringe indsats, vi havde præsteret for at yde vor del af et forsvar. Jeg tror også, at historien vil konstatere, at der måske ud af denne fornemmelse af held og fornemmelsen af, at heldet næppe gentager sig, groede den realitet ud af hele perioden og dens begivenheder, at vort land ændrede sin udenrigs- og forsvarspolitik i en forhåbentlig varig positiv retning.

Skytte: Det kan altid diskuteres, hvorvidt parlamentariske kommissioner har været rette forum til undersøgelse af de begiven-

heder, der gik forud for den 9. april 1940, og af tiden under besættelsen. Nu bagefter fastslår venstre og især de konservative, at det er uheldigt, at undersøgelsen er foretaget af parlamentariske kommissioner. Da den første kommission blev nedsat, var der enighed mellem alle partier om, at det var den rette måde at gøre det på. Som ordfører for forslagsstillerne, da den første parlamentariske kommission blev nedsat, udtalte det ærede medlem hr. Alsing Andersen — det findes i folketingstidende for den 15. juni 1945 sp. 436:

„Efter aftale mellem forslagsstillerne skal jeg anbefale det stillede forslag til beslutning til vedtagelse i det høje folketing. Der er indenfor de partier, som forslagsstillerne repræsenterer, fuldstændig enighed om, at der bør skabes klarhed om de forhold, som er omtalt i forslaget til beslutning, og at det bør ske på den i forslaget angivne måde.“

Der var altså helt enighed, og efter oktobervalget 1945, da kommissionen blev foreslået nedsat påny, talte kun det ærede medlem hr. Aksel Larsen om det ønskelige i en ændring af kommissionens sammensætning. Nu sagde det ærede medlem hr. Tesdorp før, at derfor kunne det godt være forkert. Det er muligt, men det er da i hvert fald lidt sent, de to partier kommer med disse tanker.

Det er et åbent spørgsmål, hvorvidt en kommission af en anden sammensætning ville have kunnet undersøge begivenhederne bedre end de parlamentariske. I hvert fald — og det vil jeg gerne understrege — hvad angår begivenhederne forud for besættelsen den 9. april, må jeg gå ud fra, at parlamentarikerne har foretaget en kritisk undersøgelse. I kommissionerne har der hele tiden været repræsentanter, der har set det som en særlig opgave i handlingerne før den 9. april at finde angrebepunkter mod den daværende regering og dens ledende mænd. Når det ikke er lykkedes, som man måske havde ventet, behøver det ikke at være kommissionernes skyld, det behøver heller ikke at være, fordi de, der har repræsenteret det konservative folkeparti i kommissionerne, ikke har været deres opgave voksen; det kan simpelthen skyldes, at der i hele den daværende regerings handlinger ikke var det grundlag for angreb, man havde

[Skytte.]

håbet på. Det var der heller ikke. Hvis der havde været det, kunne hele udvalget næppe være blevet enig om at indstille til det høje ting, at der ikke rejses rigsretsanklage mod nogen.

Om begivenhederne forud for den 9. april vil jeg gerne bemærke: Den meget omtalte erklæring af 19. januar 1940, som er citeret i betænkningen, og hvori det hedder, at landets neutralitet skal opretholdes, og at de midler, der rådes over, om fornødent skal anvendes for at hævde og værne rigets fred og uafhængighed — denne erklæring var dels en manifestation udadtil, dels en retningsgivende udtalelse indadtil, og den forholdsordre, der var givet værnene, og som var gældende den 9. april, var i overensstemmelse hermed. Men denne erklæring kan umuligt udlægges derhen, at regeringen efter vedtagelsen af erklæringen ikke i hvert enkelt tilfælde måtte skønne og træffe beslutning under hensyn til landets og folkets interesse i den givne situation. Denne dispositionsfrihed for regeringens medlemmer måtte gælde i stillingtagen til de mange spørgsmål og problemer, der forelå før den 9. april, og den måtte gælde selve den 9. april, da regeringen traf beslutning om at indstille kampen. Ingen folketingserklæring kan fritage en regering for i en given situation at handle, som pligten og ansvaret for landets styre påbyder. Vi må her have for øje Danmarks situation. Det var regeringens og vel også hele rigsdagens ønske, at landet skulle forblive neutralt. Deraf følger, at Danmark måtte føre en meget forsigtig politik. Udfordrende handling eller blot handlinger, som blev betragtet som udfordrende mod den ene eller den anden part, kunne blive skæbnesvangre for landet. Danmarks regering og den altovervejende del af rigsdagen og befolkningen var vestligt orienteret, men det var tilkendegivet regeringen, at hjælp fra England var udelukket, hvad ingen dansker har grund til at bebrejde England, som kæmpede med ryggen mod muren. Om Englands stilling foreligger der iøvrigt en indberetning af 3. februar 1940 til det danske udenrigsministerium fra det danske gesandtskab i London. Heri refereres et pressemøde, hvorunder daværende marineminister Churchill til nogle skandinaviske presserepræsentanter

udtalte sig om vestmagternes muligheder for at bringe Norden hjælp. Om Danmark sagde Churchill (bilag til betænkning I, de stenografiske referater, sp. 681):

„Jeg kan ikke bebrejde Danmark noget.

De andre“ - nemlig Norge og Sverige - „har dog en grav, over hvilken de kan fodre tigeren, men Danmark er så frygtelig nær Tyskland, at det ville være umuligt at bringe hjælp. Jeg ville i hvert fald ikke påtage mig at garantere Danmark.“

Regeringens handlinger må ses i dette lys: ønsket om at være neutral og forvisningen om, at Danmark var overladt til helt at klare sig selv.

Man har bebrejdet regeringen, at den ikke har taget tilstrækkeligt hensyn til de indberetninger, der indløb fra Berlin i dagene fra den 4. til den 8. april. Det er et standpunkt, som det er let at tage bagefter. Med hensyn til disse indberetninger vil jeg gerne give tilslutning til det, den ærede ordfører hr. Poul Hansen (Kalundborg) sagde i forbindelse hermed. Alle indberetninger blev drøftet indgående af regeringen, og man kontaktede den norske og den svenske regering for at høre deres syn på sagen. Det fremgår klart, at den norske regering ikke tillagde de første rygter nogen som helst betydning, og i Sverige fandt man rygterne stærkt overdrevne og troede heller ikke der på et tysk angreb. De følgende indberetninger, som vi har hørt dem citeret her i dag, var formet således, at de i situationen kunne virke beroligende. Først den 8. april forelå indberetninger, der gav alvorlig grund til ængstelse. Forsvarsministeren gav da ordre til, at styrkerne skulle sættes i højeste alarmberedskab, og overfor en udtalelse af den tyske gesandt Renthe-Fink, der udtalte frygt for, at mineudlægningen ved Norge kunne berøre Danmark, bemærkede udenrigsministeren, at han ikke kunne tænke sig, at der skulle være nogen grund til nogen art af neutralitetskrænkelser; skulle en sådan neutralitetskrænkelser på en eller anden måde ske, vidste han jo som alle, at de militære styrker havde ordre til at modsætte sig neutralitetskrænkelser. Der afholdtes denne dag møde med partiformændene, hvorunder de konservative repræsentanter ventilerede tanken om at indkalde sikringsstyrken, hvilket krav dog ikke blev fastholdt.

[Skytte.]

Situationen var da ved indgangen til den 9. april den, at regeringen havde givet ordre til højeste alarmberedskab for hæren, men det var efter forslag fra general Prior, bortset fra Sønderjylland, nedsat til næsthøjeste alarmberedskab, med den begrundelse, at mandskabet skulle have lejlighed til at hvile. Forsvarsministeren måtte gå ud fra, at hans ordre om højeste alarmberedskab også gjaldt flåden, selvom den, som det senere viste sig, ikke af viceadmiralen blev opfattet således. Det var regeringens ansvar, at sikringsstyrken ikke blev indkaldt, og begrundelsen herfor var, at man frygtede, at indkaldelsen kunne misforstås og bringe Danmarks neutralitet i fare. Både hærledelsen, marineledelsen og regeringen var klar over situationens alvor; hvad ordren om højeste alarmberedskab var udtryk for. Selvom angrebet kom overraskende, virkede det forstemmende, at landgangen i København kunne ske uden varselsskud eller uden modstand. Næppe nogen vil hævde, at regeringen har ansvaret herfor efter de ordrer, der var udstedt. Det virkede på mange ydmygende, at det skete således. Det må dog siges, at det for besættelsens forløb ikke var afgørende. Af større betydning var sikkert truslen fra de tyske bombemaskiner, som vi praktisk talt var værgeløse overfor.

Næppe nogen af de mænd, der samledes hos kongen og kronprinsen på Amalienborg tidligt om morgenen den 9. april, regnede med, at Danmark i en kamp med verdens stærkeste militærmagt kunne yde nogen effektiv modstand. Tilstede var her statsministeren, udenrigsministeren og forsvarsministeren samt general Prior og viceadmiral Rechnitzer. Kongen spurgte her udenrigsministeren, om det udadtil kunne siges, at vi havde gjort modstand nok, og hertil svarede dr. Munch, at en kortvarig fortsættelse af kampen næppe ville gøre nogen forskel i udlandets bedømmelse. General Prior var den eneste, der hævdede, at der ikke var ydet modstand nok, og han foreslog, at kongen sammen med regeringen skulle køre til nærmeste bataillon i Høveltelejren og søge modstanden organiseret herfra. Dette forslag fandt ikke støtte fra anden side. De øvrige deltagere i drøftelsen var enige om, at man burde indstille kampen og søge en ordning tilvejebragt, idet man

regnede med, at fortsat modstand kun kunne føre til samme resultat, højst sandsynligt blot under hårdere vilkår. Forsvarsministeren formulerede sit standpunkt således, at den form for mod, der var brug for i den nuværende situation, var at se de hårde kendsgerninger lige i øjnene og handle derefter. Jeg er helt enig med den daværende forsvarsminister, det ærede medlem hr. Alsing Andersen, heri, og jeg tror, at dette standpunkt deltes af den største del af Danmarks befolkning.

Det var et råt og brutalt overfald, der havde fundet sted; en besættelse var uundgåelig, og spørgsmålet den 9. april om morgenen var i al sin enkelhed, om Danmark uden at kunne vente hjælp nogetsteds fra og uden derfor at kunne ændre det sørgelige slutresultat skulle ofre tusinder eller titusinder af unge mænds liv og lade sine byer bombe til ruiner eller handle, som det gjorde. Regeringen har det fulde ansvar for, at kampen indstilledes, og at man derefter under protest bøjede sig for de tyske krav; men under de givne omstændigheder var dens handling rigtig. Regeringen handlede i landets og befolkningens interesse, og regeringens handlinger tror jeg trostigt kan overlades til historiens dom.

Under og efter krigen er fremsat den opfattelse, at dr. Munchs og Staunings forsvarspolitik var årsagen til, at Danmark fik en 9. april. Det er en af den slags påstande, som griber naive sjæle, hvad den vel også er beregnet til. Sandheden er jo, at Danmark traditionelt førte neutralitetspolitik. Det var ikke noget partipolitisk betonet. Det var nok det radikale venstres og socialdemokratiets politik, men det var også de andre partiers politik. Der var gennem årene nogen uenighed om, hvor stor en militærstyrke vi skulle have her i landet, men selvom man havde fulgt det parti, der ønskede mest militær, kunne vi ikke have hindret Tysklands overfald på Danmark. En oversigt over partiernes stilling til militærspørgsmålet fra gennemførelsen af forsvarslovene af 1937 til krigens udbrud vil vise dette.

Forsvarslovene af 1937 gennemførtes af regeringen, af radikale og socialdemokrater, og det var dem, der var gældende, til Danmark blev besat. Imod ordningen stemte

[Skytte.]

de konservative, mens venstre undlod at stemme. Venstre stillede som forhandlingsgrundlag et forslag, der var beregnet til at koste 9 mill. kr. mere end regeringens forslag, som ville koste 45 mill. kr. om året. Der ville efter venstres forslag årligt blive indkaldt 1 860 mand flere end efter regeringens forslag. Jeg henstiller til den ærede ordfører for venstre, det ærede medlem hr. N. Chr. Christensen, at han gennemtænker, hvad det ville have betydet i den situation.

De konservatives forslag var mere vidtgående. De foreslog 13 regimenter imod 8, en udvidelse af flåden og en forøgelse af eskadrillernes antal til 12 imod regeringens 6; de konservative opgjorde selv udgifterne til 60 mill. kr.

Udgifterne til de tre forslag, der forelå, illustrerer klart forskellen i synspunkter: regeringens forslag 45 mill. kr., venstres 54 mill. kr. og de konservatives 60 mill. kr., og de viser også ganske godt, at selvom man havde fulgt det mest vidtgående forslag, ville slutresultatet under de givne forhold være blevet det samme. Der er vel ingen, heller ikke venstres ærede ordfører her i dag, der tror, at gennemførelse af venstres forslag ville have betydet en nævneværdig forandring i forhold til den ordening, vi havde. Er der nogen, der tror det, vil jeg henvise til en udtalelse, som dr. Krag, venstres daværende fører, fremsatte i en artikel i „Frederiksborg Amts Avis“ i maj 1942. Heri fremhæver dr. Krag, at gennemførelse af venstres militærordening fra 1928 — 29 ville have betydet en væsentlig forbedring af vor forsvarsordening. Men, fortsætter dr. Krag — jeg beder om tilladelse til et citat —:

„om den da foreslåede ændring fuldt gennemført ville have hindret begivenhederne den 9. april betvivler jeg absolut. Thi det ville blot have betydet en større kraftudfoldelse fra tysk side for at fremkalde det tilsigtede resultat på ganske kort tid, end det nu var fornødent, og dertil rådede jo Tyskland over mere end tilstrækkelige magtmidler.“

Jeg tror, det er unødvendigt — overfor venstre må det i hvert fald være unødvendigt — at fremsætte kommentarer til dr. Krags artikel, og jeg tror ganske afgjort, — det må jeg måske tilføje — at ingen,

der er i stand til nøgternt at overveje situationen, tør påstå, at den af de konservative foreslåede militærordening ville have givet noget andet resultat. Sandheden er, at der på intet tidspunkt af noget parti er stillet forslag om en militærordening, der ville have gjort det muligt for Danmark ved egen hjælp at afværge et overfald som det, landet blev udsat for den 9. april. Polens, Hollands og Belgiens skæbne viser dette med al tydelighed. Polens hær var på 1½ million mand plus 1½ million i reserve. Belgiens og Hollands hære var tilsammen på 1 million mand, og de havde ca. 1 000 flyvemaskiner, d. v. s. en styrke, der var mere end 5 gange så stor, som selv de ivrigste militærvenner har foreslået for Danmarks vedkommende.

Da Danmark under protest var blevet besat, blev det opgaven at bevare et dansk styre under så lidt eftergiveness overfor tyske krav som muligt. Det danske folk stod som helhed bag dette arbejde, selvom vi ikke undgik, at enkelte landsmænd svigtede, da det kneb. Det var først og fremmest de danske nazister, der åbent modarbejdede Danmarks interesser, hvad de kunne gøre uden risiko, så lang tid tyskerne var herrer i landet. Selvom der ingen undskyldning var for nazisterne, var det overraskende i deres handlinger ikke overvældende. Det var, som om vi næsten ventede af dem, at de i deres beundring for Hitler og hans styre var parate til at forråde deres land. Under deres trosfællers beskyttelse fik de en chance, som de i et frit folkestyret Danmark aldrig kunne opnå. Slægtsleds demokratiske arbejde havde skabt et Danmark, hvis befolkning stod sammen om de demokratiske goder og ikke ønskede dem byttet for et diktatur af den ene eller den anden art.

At Landbrugernes Sammenslutning også søgte samarbejde med besættelsesmagten, er mere beklageligt. Forinden var dog sket det glædelige, at det store antal af medlemmer havde brudt med bevægelsen.

Sørgeligst var det dog, at der forsøgtes rejst bevægelser blandt dem, man undertiden — måske misvisende — regner for at høre med blandt „rigets bedste mænd“. Der dannedes en Danmarks-kreds og en såkaldt Højgaard-kreds, som udenom rigsdag og regering henvendte sig til landets

[Skytte.]

konge med opfordring om at overveje en regeringsændring. Det var det værste anslag mod folkestyret indefra under hele besættelsen. Måske de pågældende ikke opfattede det således, og måske motiverne hos nogle af deltagerne var de bedste. Taget i betragtning, at aktionen kom, da besættelsesmagten stod i al sin vælde, ubesejret og tilsyneladende ikke til at holde stangen nogetsteds, kan det ikke undskyldes, at der bag om rigsdag og regering skete henvendelse til landets konge om et ændret styre.

Det var regeringens opgave at føre landet bedst muligt gennem de vanskeligheder, der meldte sig dag for dag. Det var i dette arbejde nødvendigt at gøre indrømmelser og at foretage handlinger, der ikke alle vandt tilslutning i befolkningen. At der også blev foretaget handlinger, om hvis rigtighed der kan diskuteres, er ikke uforståeligt. Bag den førte politik stod stort set en omtrent enig rigsdag og befolkningens flertal. I besættelsens første tid var det den eneste mulige ansvarlige politik, der kunne føres.

Hvad kritikere end vil sige om enkelte handlinger, så står det fast: Regeringens og de enkelte ministres handlemåde var dikteret ud fra ønsket om bedst muligt at værne danske interesser. Og det må nu bagefter være tilladt at sige, at det, der var målet for regeringens arbejde, blev nået. Dansk politi og dansk retsvæsen fungerede, om ikke fuldtud som under frie forhold så dog ret tilfredsstillende. Ordrede tilstande opretholdtes nogenlunde, forsyninger kom til landet, og materiel nød blev holdt fra døren.

Samarbejdet med besættelsesmagten blev aldrig et samarbejde i egentlig forstand fra de ansvarliges side, men altid en nøgtern overvejelse af, hvor langt det af hensyn til Danmarks interesser var nødvendigt og forsvarligt at gå.

Tyskernes krav skærpedes, da nederlaget begyndte at melde sig, og det ville de måske være blevet alligevel. Det blev klart, at et brud måtte komme. Det var lykkeligt, at det kom på et tidspunkt og på et grundlag, hvorom der var enighed mellem folket, rigsdagen og regeringen. Det gav den indre styrke, der kunne bære gennem besættelsens sidste, svære år.

Med disse bemærkninger skal jeg på mit partis vegne anbefale at stemme for udvalgets indstilling.

Aksel Larsen: Der skulle altså gå omtrent 10 år, før man mente sig i stand til at afslutte den parlamentariske granskning af besættelsetidens politik med den kendelse, at det hele var en hændelig ulykke, at Danmarks politik var fejlfri, og at der ikke af nogen ansvarlig minister eller anden statstjener er begået landsskadelige handlinger, alvorlige fejl og forsømmelser eller blot udvist utilbørligt forhold til besættelsesmagten.

Ja, formelt er denne kendelse naturligvis ikke afsagt endnu, men det bliver den med sikkerhed ved denne debats afslutning i morgen. Indstillingen fra det udvalg, der nu i et års tid har gransket den digre bogsamling fra de parlamentariske kommissioner, vil blive godkendt.

Og hvordan skulle det kunne gå anderledes? Når man satte parlamentariske kommissioner til at undersøge skyld og ansvar hos de regeringer og de embedsmænd, der såvel før som under besættelsen handlede i nøje forståelse med de folketingspartier, der dengang som nu udgjorde det store flertal af tinget, så kunne resultatet jo ikke blive et andet.

Jeg ser og hører nok, at bl. a. de ærede medlemmer hr. N. Chr. Christensen, hr. Kr. Juul, hr. Lorentzen, hr. Tesdorpf og hr. Thestrup nu alvorligt anker over, at kommissionerne i deres sammensætning var rent parlamentariske, og at de nu mener, at kommissionerne skulle have haft medlemmer udenfor parlamentarikernes kredse. Skade, at de ærede medlemmer har fået den opfattelse 8—9 år for sent — ellers kunne de have støttet kommunisternes forslag dengang om, at halvdelen af medlemmerne skulle hentes fra kredsen omkring frihedsrådet og fra det juridiske fakultet ved Københavns universitet. Men dette forslag stemte de nævnte ærede medlemmer dengang imod.

Kommunisterne foreslog også såvel i 1945 som i 1948, at kommissionernes arbejde og møder principielt skulle være offentlige, for at befolkningen kunne få lettere ved at følge med og at kontrollere undersøgelseerne. Også dette vort forslag

[Aksel Larsen.]

blev forkastet og det hele på den måde rykket på afstand fra offentligheden.

Kommissionen af december 1945 anlagde et meget langsommeligt arbejdstempo og afviste kommunisternes forslag om fremskyndelse af arbejdet. Da folketingets øvrige partier så i januar 1948 ikke alene forkastede vort forslag om en ændret sammensætning af kommissionen og om offentlighed, men også godkendte det langsomme arbejdstempo, var det åbenlyst, at der ikke kunne og vel heller ikke skulle tilstræbes virkelige resultater af kommissionernes arbejde — og dette har vi fuldtud fået bekræftet i dag.

Som allerede sagt: det er lykkedes at få omtrent 10 år til at gå med undersøgelser, der ikke på nogen måde kan siges at have været virkelig grundige på de områder og vedrørende de begivenheder, hvor der var mest grund til det. Det er forståeligt, at dette parlamentariske undersøgelsesarbejde efterhånden af befolkningen er blevet omfattet med en ligegyldig interesseløshed, og at det eneste, der efter 10 års forløb ville kunne overraske befolkningen, var, om kommissionerne eller folketinget påpegede alvorlige fejl i dansk politik eller oven i købet sagde: der skal gøres ansvar gældende! Men denne overraskelse forskånes folket altså for.

Udvalgets betænkning og de ordførertaler, der hidtil er holdt, giver udtryk for, at det ikke alene var utilbørligt endsiges straffbart, men tværimod i sin bedste orden, at grundloven blev brudt på det groveste, og at regering, myndigheder og erhvervs-kredse samarbejdede positivt med besættelsesmagten. Den berygtede Scavenius-erklæring om regeringens beundring for de store tyske sejre anses ikke for utilbørlig, lige så lidt som daværende statsminister Staunings udtalelser på Langeliniepaviljonen til det svenske „Aftonbladet“ eller hr. Gunnar Larsens udnyttelse af sin ministerpost til at forberede privatgesjæft i de af Tyskland besatte områder af Sovjetunionen. Heller ikke den lovstridige understøttelse af hvervning til tysk krigstjeneste giver anledning til så meget som en anmærkning.

Der skal *ingen* drages til ansvar i anled-

ning af, at politiets såkaldte efterretnings-tjeneste — som forresten netop påny har benyttet lejligheden til at gøre sig ufordelagtigt bemærket — ikke alene førte det såkaldte kommunistkartotek videre efter 9. april, men velvilligst gav Gestapo afskrifter af det. Det anses åbenbart for værende i bedste orden, at politiet efter telefonisk ordre fra statsministeren i 1941 arresterede 5—6 gange så mange formodede kommunist-ster, som Gestapo havde ønsket, og at de grundlovsbrud, der blev begået i den forbindelse, kronedes med arrestation af folketingsmedlemmer.

Der skal ikke så meget som gives en irettesættelse til daværende højesteretspræsident Troels G. Jørgensen, som i bevidst ond tro gav de nævnte grundlovsbrud sin allerhøjeste juridiske velsignelse og under brud på sandheden og sin embedsed søgte at retfærdiggøre den ulovlige kommunistlov med den gemene påstand, at vort parti er knyttet til regeringen i et fremmed land og modtager sine ordrer derfra. *Ingen* skal drages til ansvar for, at dansk politiledelse var mere end ivrig efter i besættelsesmagtens interesse at udfolde al sin dygtighed i jagten på modstandsbevægelsens folk, og der er åbenbart *ingen*, der har eller føler noget ansvar i anledning af, at man end ikke gav Horserødfangerne den lovede advarsel, men prisgav dem til Gestapo og til intetgørelseslejren i Stutthof.

Frikendelse over hele linien — det er det resultat, udvalget er kommet til, og det overrasker som sagt *ingen*. Men så stor den gensidige solidaritet end er, formår den dog ikke at hindre en deling efter partipolitiske interesser i udvalget, når det gælder vurderingen af eet enkelt spørgsmål: selve den 9. april. Vi føler ikke stor trang til at deltage i debatten om det, man nu vil søge at gøre til hovedsagen, og hvorved man vel også mener lettere at kunne bringe alt andet i forglemmelse. Vi føler ikke trang dertil, så meget mindre som de, der nu angriber det ærede medlem hr. Alsing Andersen, kun vil tale om hans virksomhed fra 19. januar til 9. april 1940, men i sympatifuldt tavshed forbigår hans underskrift på det berygtede cirkulære af 2. september 1943 med dets bitre anklager mod det danske folk, fordi dette danske folk gennem mod-

[Aksel Larsen.]

standskampen og folkestrejkerne, som førte til den 29. august, havde umuliggjort samarbejdspolitikens fortsættelse.

Men vi må nødvendigvis sige, at da komministerne i folketinget stemte for beslutningen af 19. januar 1940 om, at Danmark skulle forsvares i tilfælde af angreb, opfattede vi i vor naivitet denne beslutning som bindende for regeringen, som noget, der skulle efterleves. At der ikke alene intet blev gjort for at leve op til beslutningen, men at regeringen direkte forringede forsvarsmulighederne, at man bevidst undlod at tage hensyn til advarslerne forud for den 9. april, og at forsvarsmulighederne ved vor sydgrænse likvideredes ved dispositionerne af 8. april, der bød en fåtallig dansk soldaterstyrke at kæmpe uden svære våben og uden at måtte tage et spadestik til forberedelse af forsvarsstillinger — det må vel hele den daværende regering, men i særdeleshed statsministeren, udenrigsministeren og forsvarsministeren, have ansvaret for. Ingen parlamentarisk kommission og ingen folketingsbeslutning 15 år efter kan forringe dette tunge ansvar.

Det må imidlertid siges — også da dette ansvar nu skal gøres til Sorteper i et partipolitisk spil — at begivenhederne og regeringshandlingerne umiddelbart forud for og på selve den 9. april såvel som under besættelsestiden var en ikke tilgivelig, men sørgelig konsekvent videreførelse af Danmarks udenrigspolitik fra det øjeblik, da nazismen og militarismen erobrede magten i Tyskland, og gennem de år, da Hitler-Tyskland synligt for alle forberedte krigen. Og denne udenrigspolitik førtes af regeringen i forståelse med og med billigelse af også de partier, der her i dag søger at bringe deres eget ansvar i forglemmelse ved kun at tale om 9. april og det ærede medlem hr. Alsing Andersen.

Denne udenrigspolitik var jo karakteriseret ved dens bestandige knæfald for og indrømmelser til Hitler-Tyskland og dets krigsforberedende politik. Den kom til udtryk ved handelsoverenskomsten med Hitler-Tyskland, som var mildt sagt meget ugunstig for dansk økonomi, men tilsvarende gunstig for den tyske økonomi, og som kun har et passende eller måske snarere upassende sidestykke i den måde,

hvorpå Danmark handelsmæssigt lader sig behandle af Vesttyskland i dag. Som led i denne udenrigspolitik blev der i årene før krigen givet nationalt nedværdigende indrømmelser til det nazistisk ledede mindretal i Sønderjylland. Den bragtes til udtryk af udenrigsminister Munch, da han i Folkeforbundet undlod at stemme for en misbilligelse af Tysklands påbegyndte oprustning på trods af Versaillestraktaten. Den fortsattes ved det officielle Danmarks jublende godkendelse af Münchenforliget mellem England, Tyskland, Frankrig og Italien om Czekoslovakiets sønderlemmelse, og den kronedes af den ikke-angrebstraktat, som Danmark ene af alle nordiske lande afsluttede med Hitler-Tyskland i 1939.

Hvad var hovedlinien, hvad var grundtanken i denne udenrigspolitik, som bar sin bitre frugt i det tyske angreb og kapitulationen den 9. april, og som fandt sin naturlige fortsættelse i samarbejdspolitikken under besættelsen? Det var den grundtanke, som det officielle Danmark havde tilfælles med de daværende vestmagtregninger, med Chamberlin-politikerne i alle lande, nemlig at nazisme, militarisme og oprustning i Tyskland ikke var af det onde, eftersom man måtte håbe på og kunne regne med, at Hitler-Tyskland ville anvende sin militærmagt til at knuse Sovjetunionen og befri verdenskapitalismen for det bolsjevikiske spøgelse.

Det var sejrherrene fra den første verdenskrig, der finansierede den tyske sværindustri og dermed den tyske oprustning. De sluttede flådepagter med Hitler, de godkendte hans aggression mod Østrig og Memel, de støttede hans aggression mod Czekoslovakiet, og de modsatte sig skabelsen af kollektiv sikkerhed i Europa — fordi de i Hitler og den tyske militarisme så en forbundsfælle. Denne internationale politik gjorde Danmark med, og en undersøgelse af den 9. april og af besættelsestidens politik er uden hoved og hale og kan ikke føre til noget resultat, hvis man ikke vil tage forhistorien med i undersøgelsen. Men det ville man ikke. Samtlige andre partier afviste i kommissionen kommunisternes krav om, at Danmarks udenrigspolitik i årene fra 1933 til 1940 skulle inddrages i søgelyset. Denne afvisning var urimelig, men forståelig, når man betænker, at de var

[Aksel Larsen.]

fælles om denne udenrigspolitik, og dette fællesskab kan ikke bringes i glemmebogen ved nok så meget partipolitisk skænderi i dag og i morgen. Og det bliver dobbelt forståeligt, at kommissionsarbejdet iøvrigt er faldet så resultatløst ud, når man ser, hvor vi er havnet i dag.

Det konservative mindretal siger i betænkningen — som hovedbegrundelse for, at man trods de skarpe ord ikke vil have rigsretsanklage — at „verdensudviklingen og vort lands ændrede udenrigs- og forsvarspolitik har givet svaret på bedømmelsen af Danmarks udenrigs- og forsvarspolitiske linie i perioden inden 2. verdenskrig“. Jeg takker for denne udtalelse, som kan bidrage til at skabe klarhed over det allervigtigste.

Danmarks udenrigs- og forsvarspolitik i dag er nemlig ikke en anden, men principiel den samme som den politik, der beherskede perioden inden 2. verdenskrig, den politik, der førte til 9. april. Men den er i praksis, i udførelsen, forandret — til det værre! Nu som dengang går Danmarks udenrigspolitik ud på at samarbejde med de vestlige stormagter og indordne sig under dem, økonomisk og politisk, imod den socialistiske verden. Men i dag nøjes Danmark ikke med at støtte denne politik, det deltager meget aktivt i den som udbyttet led i en økonomisk koalition og som oprustet og udsat forpost i en militæralliance. I forholdet til Tyskland går denne politik ud på at styrke Vesttyskland økonomisk, at opruste det og på denne måde sikre sig en militær forbunds-fælle — og helst en aggressiv stødtrop — som man nu som dengang håber på og regner med vil vende sine våben mod øst. Forskellen på dengang og nu er i det væsentlige, at det gøres mere åbent, mere brutalt — og med langt større byrder for Danmark og også langt større risiko.

Aldrig mere en 9. april! — råbte hele folketinget i 1945 i kor med befolkningen. Aldrig mere en 9. april, siger folketingsflertallet i dag og påstår, at dets udenrigspolitik og de oprustningsbyrder, det lægger

på det danske folk, skal og kan tjene til at værne Danmark mod en ny krig og fremmed besættelse. Aldrig mere en 9. april, siger de, der er mest ivrige efter at støtte opmarchen af nye tyske divisioner ved Danmarks sydgrænse. Man lader, som om man helt har glemt, hvem det var, der overfaldt Danmark den 9. april 1940, den undfaldende og velvillige politik overfor den tyske militarisme til trods. Man går så vidt, at man direkte vil være med til, trods det tyske folkeflertals modstand, at opruste Vesttyskland, at genrejse den folkefjendske tyske militarisme og dermed skabe en mere frygtelig trusel mod freden og mod Danmark end måske nogensinde tidligere.

I dag eller i morgen vil folketingsflertallet kaste tilgivelsens kåbe over besættelsetidens politik, over den politik, der hedder samarbejde med besættelsesmagten, medens lederne af det samme folketingsflertal længst har udnævnt sig selv og hinanden til lederne af den illegale, væbnede modstandskamp mod besættelsesmagten.

Om få dage eller uger vil det samme folketingsflertal — det er i hvert fald regeringens og partiledernes hensigt — tiltage sig retten til at sige ja til tysk genoprustning, medens de påstår, at det danske folk savner enhver evne til selv at bedømme, hvad der tjener Danmarks vel. Altsammen på linie med vurderingen og skældsordene i det nævnte cirkulære af 2. september 1943 fra socialdemokratiets hovedbestyrelse.

Og om to en halv måned vil vel de samme folk — det belaver de sig i hvert fald på — besætte talerstolene landet over og i højstemte ord fejre ti års dagen for Danmarks befrielse fra det tyske åg.

Jeg skal afstå fra at sige noget til karakteristik af en opræden, der karakteriserer sig selv. Men jeg indrømmer, at der ikke handles uden konsekvens, når man først sørgede for at trække de parlamentariske undersøgelser mest muligt i langdrag og sørgede for, at mindst muligt blev belyst og mest muligt tilsløret, for derpå, når man tror at kunne bygge på folkets glemsomhed,

[Aksel Larsen.]

officielt godkender såvel den politik, der førte til 9. april, som samarbejdspolitikken under besættelsen og frikender alle ansvarlige. Altsammen som indledning til godkendelse af ny tysk oprustning.

Dermed har samarbejdspolitikken sat sig selv et monument, som folket nu nok vil vide at finde en anden betegnelse for. Folket har nemlig forlængst afsagt sin dom, og den vil i modsætning til udvalgsindstillingen blive stående i historien. Den blev afsagt den 29. august 1943. Den er ikke blevet ændret, men bekræftet siden. De, der tror, at med udvalgets indstilling og med denne debat er kapitlet afsluttet, vil opdage, at de tog fejl, og at det danske folk, livskraftigt og sundt nationalt som det er, vil formå endnu en gang at gribe ind i dansk udenrigspolitik og få den ændret til Danmarks gavn og denne gang, inden dens følger har fået karakter af en katastrofe som 9. april 1940.

Viggo Starcke: De parlamentariske kommissioner har udført et meget stort og meget omfattende arbejde, der er tilgængeligt i det udførlige materiale, som er offentliggjort. Det har været et arbejde, som har været af et sådant omfang, at det meget nemt kunne have slidt de mænd op, der beskæftigede sig med det. Fra offentlighedens side har der ikke været udelte tilfredshed med disse kommissioners arbejde. I lang tid blev der udtalt stærke bebrejdelser mod kommissionerne for, at de ikke bestilte noget. Derefter bebrejdede man dem, at de havde bestilt så meget, at man ikke kunne overkomme at læse det igennem. Det, som man må sætte en streg under, er, at politikere fra alle partier, politikere af alle anskuelser, har været repræsenteret i de parlamentariske kommissioner, i hvert fald i den første kommission.

Det område af Danmarks historie, som de parlamentariske kommissioner har behandlet, er ikke noget ærefuldt kapitel i Danmarks historie. Der er utvivlsomt begået store og ubehagelige fejl; men det resultat, som disse kommissioner er kommet til, er efter mit skøn forsåvidt ærefuldt, som der ikke er fundet tegn, som tyder på, at der af nogen i ansvarlig stilling har været noget i retning af landsforræderi eller Quisling-

gerning, og dette synes jeg alt i alt er en værdifuld ting.

Det, som bragte Danmark ind i de vanskelige udenrigspolitiske begivenheder, var som altid Danmarks strategiske stilling, hvor stormagtsinteresserne krydser hinanden. Danmark slap lykkeligt gennem den første verdenskrig, men ikke helt så godt gennem den anden verdenskrig, og det forsvaret, som Danmark var i besiddelse af til sikring og hævdelse af sin neutralitet, var ifølge sagens natur svagt og ifølge indre historiske forudsætninger svagere, end det var nødvendigt. Det, som Danmark dengang var, var et neutralt rige, men det var isoleret, og det var militært afmægtigt overfor stormagtsangreb. Differencerne mellem de forsvarsstyrker, som man fra socialdemokratiets og det radikale venstres side ville stille på benene før den anden verdenskrig, og de styrker, som venstre og de konservative ville stille på benene, var kun nuancer, som ikke kunne betyde noget afgørende. Som isoleret, neutralt land overfor en militær stormagt ville Danmark ikke have kunnet udrette noget effektivt, selvom så hele befolkningen havde deltaget i forsvaret, selvom hele Danmarks formue og alle dets indtægter var blevet investeret i våben. Kun løsning af begrænsede opgaver ville have været muligt, og drejer det sig om et isoleret, neutralt, afmægtigt Danmark, kan man ikke afvise, at der var en realistisk bedømmelse af virkeligheden i Hørups ord, at selvom vi har en forsvarsvilje, mangler Danmark forsvarsevnen, så hvad kan det nytte? I dag ligger situationen for Hørups efterfølgere noget anderledes. I dag er Danmark medlem af en stor defensiv solidarisk, demokratisk pagt, i kraft af hvilken vi sammen med andre har en forsvarsevne, men i dag er det for nogles vedkommende forsvarsviljen, der mangler, så hvad kan det nytte?

Nogle af de skæringspunkter, som denne debat og som udvalgsbetænkningen drejer sig om, er begivenhederne omkring selve krigens begyndelse den 1. september 1939, da den daværende statsminister, Stauning, udtalte, at det var regeringens vilje at sikre landets neutralitet, og at de nødvendige beredskabsstyrker skulle stilles på benene; dette blev udtalt med tilslutning fra den daværende rigsdag.

[Viggo Starcke.]

En anden vigtig forudsætning er den enstemmige vedtagelse i dette høje ting af erklæringen af 19. januar 1940, hvori det udtaltes, at man fra alle sider var enig om, at landets neutralitet skal opretholdes, og at de midler, der rådes over, om fornødent skal anvendes for at hævde og værne rigets fred og uafhængighed. Denne erklæring blev som sagt enstemmigt vedtaget og fik også tilslutning fra mit partis ordfører.

Danmark var alligevel stillet sådan, at skulle et angreb komme, ville vi ikke have nogen udsigt til hjælp fra anden side. Vi havde den erfaring fra 1848 og fra 1864, da vi kæmpede alene, at der var ingen andre, der hjalp os. Vi havde i 1940 en ikke-angrebstraktat med Tyskland, som muligvis kunne blive respekteret fra begge sider. Alle de advarsler og alle de tegn på, at noget alvorligt var i gære, som kom i marts og april 1940, kunne man selvfølgelig rent menneskeligt bedømme forskelligt, og nu bagefter, da vi ved, hvorledes begivenhederne forløb, er man naturligvis mere opmærksom på de tegn, der tydede på, at angrebet ville komme, men jeg tror dog, det var den almindelige mening selv ude i den ganske jævne befolkning, at nu var den gal.

Se, det, som regeringen stod overfor i 1940, var dette, at hvis den ville opgive modstand overfor et uprovokeret angreb fra tysk side, ville Danmark være nødt til at bøje sig for overmagten, men vore byer ville ikke blive knust og vor ungdom ikke blive udslettet. Det var den ene mulighed, det, man kunne kalde det humanistiske syn. Den anden mulighed, man kunne vælge, var at yde den modstand, man kunne. Enderesultatet ville være blevet det samme, Danmark ville have været nødt til at bøje sig for overmagten, men byerne ville sandsynligvis være blevet knust og en stor del af ungdommen udslettet, selvom æren var reddet. Dette kunne man kalde det heroiske syn.

Se, hvis den daværende regering i 1940 køligt har anlagt det synspunkt: vi erklærer i henhold til beslutningen af 19. januar 1940, at vi vil værgе Danmarks fred og uafhængighed med de midler, der står til rådighed, men hvis det kommer til stykket,

erkender vi, at disse midler ikke vil hjælpe, fordi enderesultatet vil blive det samme, hvad enten vi kæmper eller ikke kæmper, Danmark må bøje sig for overmagten, og derfor foretrækker vi ikke at gøre modstand, ikke at foretage for store forberedelser, vi ønsker at redde byerne og befolkningen og må give afkald på æren — så må det fra alle sider indrømmes, at dette var en politik. Man kan være enig i denne politik, og man kan være uenig i den; men det var en politik, og en politik, der søgte at varetage den danske befolknings interesser så godt, som det udfra dette synspunkt var menneskeligt muligt i en situation, hvor der til løsning forelå en mængde ligninger med mange ubekendte. Jeg tror på den anden side, man ærligt må indrømme, at denne politik stred mod ånden og ordene i rigsdagsbeslutningen af 19. januar 1940, den stred mod ånden og ordene i statsminister Staunings erklæring af 1. september 1939, og hvis de ansvarlige omkring den 9. april 1940 har ræsonneret således, som jeg her formoder: at man til trods for disse erklæringer ville undgå en virkelig kamp, et virkeligt forsvar for Danmarks neutralitet, så ville det have været ærligt bagefter at indrømme, at det var det, der var deres politik. Men dette er aldrig blevet indrømmet, og det er det, der har medført både forvirring og skuffelse og givet anledning til en frodig vækst af mistro og rygter à la Rostockmødet om forhåndsftale med Tyskland o. s. v. Såvidt jeg kan bedømme, er resultatet af de parlamentariske kommissioners undersøgelser, at der ikke er noget tegn på, at der har været nogen forhåndsftale med tyskerne, ikke noget Rostockmøde, og dette er et godt resultat. Men forhåndsftaler kan også være truffet, uden at de er truffet med tyskerne. Der er visse tegn på, at der mellem en snæver kreds af politikere har været forhåndsftaler indenfor Danmarks grænser om, at det nødvendige militære forsvarsberedskab ikke skulle stilles på benene. Der var så mange advarsler, der var så mange tegn, at man f. eks. i den jyske by, hvor jeg opholdt mig, var fuldstændig klar over, hvad det var, der trak op i horisonten, og hvad det var, der skulle ske, og derfor var det for den jævne befolkning aldeles ufor-

[Viggo Starcke.]

ståeligt, at regeringen med de informationskilder, den var i besiddelse af, ikke var i stand til at opfatte, hvad der foregik.

Jeg siger, man kan forstå den førte politik, og man kan indrømme, at den set fra den daværende regerings synspunkt mentes at både Danmark bedst. Det var en realpolitisk bedømmelse, den var uden følelse, og hvis de ansvarlige derefter havde sagt: vi tager ansvaret for det, vi gjorde, all right, men da denne indrømmelse mangler og indtil dato er udeblevet, fristes man let til at drage den konklusion, enten at der har været noget luskeri, eller, siden man ikke har kunnet opfatte, hvad det var, der skete, at den daværende udenrigsminister var et får og den daværende forsvarsminister et lam. Man kan sige dette, javel, men hensynet til udlandet gør, at man ikke er i stand til at tilstå, hvordan det var, man ræsonnerede. Man kan hen-vise til, at selv De Forenede Stater blev overrasket ved angrebet på Pearl Harbor, til trods for at den amerikanske regering også havde modtaget advarsler. Det er alt-sammen rigtigt, man kan i en så vanskelig situation ikke med 100 pct.s sikkerhed sige, hvad der burde være sket, særlig da man på de tidspunkter ikke helt kunne være sikker på, hvad der skete.

Men begivenhederne løb, og den 9. april, som ikke er en ærefuld dato i Danmarks historie, bortset fra nogle ganske enkelte landsmænds optræden, efterfulgtes af lange og mørke år. I disse år lagde retsforbundet for landets skyld sine egne interesser til side og gik ind i det politiske samarbejde med det ærede medlem hr. Oluf Pedersen som sekretær i samarbejdsudvalget. Fra vor side ræsonnerede vi således, at sammenholdet mellem de politiske partier var forudsætningen for, at det danske folk kunne bevare sin indre enighed og igen vinde sin uafhængighed og sin folkelige frihed. Der blev ræsonneret som så, at Danmarks frihed udadtil var så vigtig, fordi den simpelthen er forudsætningen for, at vi indadtil kan virkeliggøre og bevare de demokratiske friheder.

Sikringen af Danmarks frihed udadtil kalder man sædvanligvis det nationale spørgsmål, men det nationale spørgsmål standser ikke ved rigsgrænsen, det ligger

også indenfor vore grænser, og det ligger i hverdagen. Det er de spørgsmål, som vi indadtil prøver på at realisere gennem virkeliggørelsen af tankefriheden, trosfriheden og forsamlingsfriheden og i ikke ringere grad erhvervsfriheden. Det er retfærdighedens opgave at sikre og afgrænse friheden. Retfærdigheden er en forudsætning for, at friheden kan blive ved med at bestå, og på en række punkter mener retsforbundet at kunne yde et bidrag til løsningen af det nationale spørgsmål indadtil, nemlig i forholdet mellem det danske folk og fædrelandets jord. Løsningen af alle de hemmende bånd, som findes på erhvervs-livet, på handelen, på omsætningen, på produktionen, vil muliggøre den erhvervs-frihed, som er sikret os i grundloven, og vil igen muliggøre en afvikling af den skatte-byrde, som i stor udstrækning truer med at ophæve både friheden og ejendomsretten.

Den politik, der blev ført i de første år under besættelsen, havde hovedparten af den danske rigsdag bag sig og også på det tidspunkt hovedparten af den danske be-folkning bag sig. Der var ingen magt udefra, der var i stand til at hjælpe os. Der var ingen mulighed for et virkeligt forsvar med usigt til et heldigt resultat. Horisonten var mørk, Danmark havde set Polens skæbne kort forinden. Nu er der det ved det, når man tænker på det symbolske forsvar, som blev ydet den 9. april, at der er militære sag-kyndige, som ræsonnerer som så: hvis Dan-mark havde haft det forsvar inde og den beredskabsstyrke inde, som vi havde været i stand til at stille på benene, og hvis både flåden, forterne og hæren havde været i aktivt beredskab, ville en erobring af Dan-mark havde taget så lang tid, at der sand-synligvis ikke var kommet noget angreb. Det, der var målet, var ikke Danmark, det var Norge, og en forsinkelse af den tyske besættelse af Danmark kunne have betydet, både at det norske forsvar ville være kommet i orden, og at den engelske flåde ville kunne have lagt sig i vejen. Alt dette er en mulighed, ingen kan sige det med sik-kerhed, men prisen vidste man.

Dette fører os igen ind på den betragt-ning, at den vigtigste opgave for forsvaret ikke er selve forsvaret, men at forhindre, at angrebet kommer. En senere periode af besættelsesårene, hvor tyske overgreb

[Viggo Starcke.]

voksende, udvidedes og forgrovedes, hvor aftaler ikke blev holdt, hvor ikke-angrebs-traktaten forlængst var trådt under fod, hvor England ene kæmpede sin heltedige kamp og genvandt sin slagkraft, og hvor det mægtige Amerika senere trådte ind i krigen — da begyndte den danske modstandsbevægelse at vokse frem og yde en aktiv indsats, der efterhånden havde hovedparten af den danske befolkning bag sig. Selvom man skal være varsom med at overvurdere den militære betydning af modstandsbevægelsen, og selvom man skal være varsom med at undervurdere de følger, det kunne have fået, dersom det i krigens sidste fase virkelig var kommet til kamp her i landet mellem modstandsbevægelsen og det tyske militær, må man ærligt indrømme, at den danske modstandsbevægelse var en afgørende faktor, dels til at rense Danmarks anseelse udadtil, dels til at rejse Danmarks selvagtelse indadtil.

På det indenrigspolitiske område bragte modstandsbevægelsen destoværre ikke noget nyt; den fostrede ingen konstruktive sociale tanker og formede ingen stor politisk personlighed. Modstandskampen var en folkelig sag, den var ingen partisag; den havde tilslutning fra alle kredse, fra alle partier i befolkningen, og derfor var det forkert, at nogle kredse og nogle partier ligesom prøvede at misbruge modstandsbevægelsen til egen fordel. Hver ting til sin tid: tilsammen ydede den sejge modstand i samarbejds-politikken og den aktive modstand i modstandsbevægelsen Danmark værdifulde tjenester, og det var noget af en national ulykke, at det tildels lykkedes at sætte de to faktorer op imod hinanden.

Den ærede ordfører for kommunisterne, det meget ærede medlem hr. Aksel Larsen, som talte i dag, benyttede sig af en ytringsfrihed, som han har her i Danmark, men som andre politiske partier ikke har i de stater, hvor hans idealer er realiseret. Kommunisterne var med i modstandsbevægelsen i Danmark, men kommunisterne var ikke med i modstandsbevægelsen af hensyn til Danmarks interesser og var heller ikke med i den af hensyn til frihedens interesser, fordi hele det første år af den tyske besættelse af Danmark viste kommunisterne ingen som helst indignation

over angrebet på Danmark. Indignationen vågnede først, da Sovjetrusland var blevet angrebet; det var det, der skabte indignationen hos kommunisterne. Deres indsats var altså ikke først og fremmest i Danmarks interesse, men var i en anden magts interesse, og når kommunisterne bruger ytringsfriheden, som de har i Danmark, så skal vi ikke lukke øjnene for, at det, de ønsker med deres brug af ytringsfriheden, er dette: at tilintetgøre ytringsfriheden for andre. Ifølge den danske forfatning har kommunisterne forfatningsmæssige rettigheder, men vi må ikke lukke vore øjne for, at de benytter disse rettigheder til at prøve at tilintetgøre de demokratiske forfatninger i det hele taget. Kommunisternes deltagelse i samlingsregeringen efter krigen blev derfor ingen succes; den var dømt til at mislykkes, og senere begivenheder har helt klarlagt deres linie for enhver.

Det ærede medlem hr. Aksel Larsen talte om kommunisternes skæbne under besættelsen, om kommunistloven, som stred imod den danske grundlov. Det er rigtigt, det gjorde den, men den danske grundlov var under tyskernes besættelse løftet af sine hængsler, og nødrettens lov måtte træde i stedet. Dertil kan man så endelig sige dette, at mennesker, der tilslutter sig den kommunistiske ideologi, kan aldrig have større rettigheder end dem, som kommunisterne selv under andre politiske partier i de stater, hvor de har magten. De kan aldrig have ret til at få mere ret end den, de yder andre, og de friheder og demokratiske rettigheder, de har her i Danmark, har de af storsindethed og nåde fra anden side. Lad dem ikke tage fejl af det!

Udrensningen efter krigen blev ikke så vellykket, som den kunne være blevet. Man har prøvet at slå ned på en lang række personer uden at udrense selve det politiske system, og i dag, da vi ligesom står ved afslutningen af en historisk periode og af de parlamentariske kommissioners arbejde, tror jeg, det er vigtigt at sige dette, at fremtiden er vigtigere end fortiden. Der er mange ting at bebrejde mange af os fra disse svære år. Danmark spillede under den tyske besættelse Hamlets rolle. Sommetider så derfor vore handlinger lidt fjollede ud, men målet, som Hamlet nåede, var dog dette: trods en overmægtig magt imod sig at få sin ret.

[Viggo Starcke.]

Da opgøret kom og udrensningen skulle foregå, mente jeg, det ville være godt at have handlet efter de ord, som Hamlet siger i Shakespeare's stykke, og som jeg gerne ville have lov at citere:

„Hvis enhver skal behandles efter sin fortjeneste, hvem af os kan så undgå at få pisk? Du skal ikke behandle andre efter deres fortjeneste, men efter din egen ære og værdighed.“

Det havde derfor været godt, hvis man efter besættelsens ophør havde slået ned på de store forbrydere og så ladet de små gælde for det, de var, slået ned på de få store og ikke på de mange små; men man gjorde det omvendte; de små forseelser blev gjort store, og de store forseelser løb ud mellem fingrene. Først sent nåede man frem til de virkelig store, afgørende forbrydelser og først nu til det afgørende politiske ansvar. Man har dømt rengøringskoner på Shell-huset, man har dømt små, tilfældige vognmænd og medhjælpere, og ude i den jævne befolkning har man svært ved at forstå, at store folk, der sad i ansvarsfulde stillinger, ligesom gik ram forbi. Jeg tror, der ude i den jævne befolkning er en fornemmelse af, at selv mennesker i fremragende stillinger ofte er blevet uretfærdigt bedømt og uretfærdigt behandlet — det gælder f. eks. Thune Jacobsen og generaldirektør Knutzen.

De, der havde det virkelige ansvar for den førte politik, var statsminister Stauning og udenrigsminister Peter Munch. Den politik, de førte, var en bestemt politik, som de mente var i Danmarks interesse — og ingen er i stand til at hævde noget andet. Det ærede medlem hr. Alsing Andersen, hvis navn er så stærkt fremme i debatten i dag, var efter mit skøn i den periode en tertier person, i betydelig afhængighed af de andre virkelige ansvarlige.

Der har været rejst mange bebrejdelser mod det ærede medlem hr. Alsing Andersen for hans handlinger dengang. Jeg ønsker at sige, at efter min anskuelse er det ærede medlem hr. Alsing Andersen ikke noget ildesindet eller ondt menneske, men han er et menneske, som i de sidste 10 år har haft det ondt, og som i mange år med stor tålmodighed har båret en umådelig tung byrde af mistro. Jeg må tro, at denne dag vil være

en stor dag for det ærede medlem hr. Alsing Andersen, fordi man ligesom nu får væltet en byrde til side, og det, som for mig er det ærefuldeste, er, at der i de parlamentariske kommissioners undersøgelser intet er, som tyder på noget landsforræderi, noget quislingeri; selvom der har været begået fejl, har været vist inkompetence og øvet urigtigt skøn, har der ikke været nogen ond handling, og i betragtning af de vanskelige forhold dengang har man lov til at anlægge en bred fejlmargen, også under selve besættelsens forløb, hvor de mænd, der stod i ansvarsfulde stillinger, ofte måtte tage hensyn til tyskerne på den ene side, til danskerne på den anden side, til grundloven, der hang på det ene hængsel, til andre love, til politiet, til hæren, til modstandsbevægelsen. Det var vanskelige forhold at handle under. Når man er spærret inde i et bur sammen med en tiger, er det et urimeligt forlangende, at man skal opføre sig med samme naturlige utvungenhed som til daglig.

Der er intet grundlag for nogen rigsretsanklage, og fra vor side kan vi give tilslutning til det, som udvalget er kommet til som resultat; men jeg vil gerne minde om, at efter skotsk ret har en skotsk jury 3 domme at vælge imellem. Den kan sige: *skyldig*; den kan sige: *ikke skyldig*, og den kan sige: *ikke bevist* — not proven — og efter almindelig skotsk opfattelse betyder dommen „not proven“ sådan noget som: ikke skyldig — men lad være med at gøre det igen.

Hans Schmidt: Når jeg tager ordet i denne anledning, vil det, jeg ønsker at sige, naturligvis være præget af mit tilhørsforhold til det tyske folk og til den danske stat og af den konflikttilstand, dette dobbeltforhold medførte også for os ved den med besættelsen opståede situation.

Det høje ting står i dag overfor den opgave at skulle tage stilling til det materiale, der er tilvejebragt af en række kommissioner i henhold til den gamle grundlovs § 45, om besættelsestiden fra 1940—45. Kommissionernes opgaver var at tilvejebringe oplysninger til bedømmelse af, hvorvidt der er grundlag for at drage ministre og andre fremtrædende personer til ansvar i forbindelse med Danmarks besættelse den

[Hans Schmidt.]

9. april eller i anledning af deres embedsvirksomhed under den tyske besættelse, derunder det tyske mindretal i Nordslesvig. Desuden ønskede man oplysninger angående politisk virksomhed under besættelsen, der skønnes at indeholde anslag mod folkestyret og den hidtidige statsretlige praksis.

Det af folketings nedsatte udvalg vedrørende de parlamentariske kommissioners beretninger indstiller, at der ikke rejses tiltale mod nogen af de dengang ansvarlige ministre eller andre fremtrædende personer for deres embedsførelse, som i henhold til grundloven ville være at påkende af rigsretten.

Som repræsentant for det tyske mindretal vil jeg gerne give udtryk for den opfattelse, at folketingset står overfor en afgørelse af vidtrækkende betydning, idet det drejer sig om at slå en slutstreg over besættelsestiden, der vil kunne få betydning for hele udviklingen fremefter, specielt også for forholdene i grænselandet.

Selve afgørelsen må på forhånd betragtes som faststående, idet man i 1955 ikke vil kunne gå med til at placere et ansvar hos enkelte personer for den samarbejdspolitik, som Danmark har været inde på, og som også selve rigsdagen havde del i.

Det kan ikke være min opgave som talsmand for mindretallet at udtale mig om spørgsmålet, hvorvidt der skulle foreligge grundlag for en rigsretssag i henhold til grundloven, men jeg føler mig dog berettiget til at udtale, at der for os at se af de ansvarlige kredse under krigen, specielt af statsministrene Stauning, Buhl og Scavenius, er ført en realitetsbetonet politik med det formål på bedst mulig måde at varetage landets interesser og at skåne befolkningen i videst muligt omfang.

Når jeg saledes mener, at sagens udfald på forhånd er givet, og at det iøvrigt drejer sig om et indre dansk anliggende, som det ikke kan være min opgave at komme nærmere ind på, må det dog være mig tilladt at fremkomme med supplerende bemærkninger, idet jeg mener, at folketings beslutning i denne sag vil kunne få direkte betydning for mindretallet og for hele udviklingen i grænselandet.

Jeg må her konstatere, dels at mindretallets stilling og arbejde under besættelsen

har været genstand for en omfattende undersøgelse af de parlamentariske kommissioner, dels at mindretallet i ualmindelig stor udstrækning har været genstand for retsopgøret efter 5. maj 1945.

Det materiale, som de parlamentariske kommissioner har samlet om mindretallets forhold, er, vil jeg mene, bevis for, at også mindretallet som en gruppe, der folkeligt set tilhørte det tyske folk, og som statsretligt set tilhørte det danske samfund, under krigen befandt sig i en yderst vanskelig situation. Der måtte tages tungtvejende beslutninger. At man under disse beslutninger ikke kun varetog tyske interesser, men også vedkendte sig fællesskabet med danske naboer, viser de beretninger, der foreligger om mindretallets interventionspolitik.

Iøvrigt vil jeg mene, at mindretallets forhold under besættelsen må ses på baggrund af den samarbejdspolitik, som af menigmand ikke kunne forstås anderledes, end at den var ment, som det blev sagt. Nu bag efter ser mangt og meget anderledes ud, og vi er f. eks. taknemlige for, at besættelsens forløb ikke medførte en grænseflytning.

Det spørgsmål, jeg dog må rejse, er, om folketings beslutning om ikke at placere retsligt ansvar hos de for samarbejdspolitikken ansvarlige politikere og embedsmænd passer sammen med det retsopgør, der har fundet sted specielt overfor dem, der må siges at have holdt sig indenfor de retningslinier, som myndighederne udstedte under besættelsen. Vi mener, at disse to ting ikke harmonerer sammen, og at man ikke må forbigå denne sag, når der skal sættes en slutstreg over besættelsestidens periode. Det skal gerne erkendes, at der under vedtagelsen af straffelovstillægget i sommeren 1945 forelå ekstraordinære forhold, og at der kunne være tale om en tvangssituation, som krævede lovens hurtige behandling og vedtagelse, men situationen er en anden i dag; en kritisk gennemgang af opgøret skulle ligge indenfor mulighedernes rammer og skulle, som jeg vil mene, desuden være påkrævet, når man nu er gået i gang med at afslutte hele perioden siden 1940—45 til fordel for et opbyggende arbejde fremefter.

Når jeg mener, at der her foreligger en opgave, som står i forbindelse med det spørgsmål, folketingset beskæftiger sig med

[Hans Schmidt.]

i dag, kan jeg konstatere, at jeg ligger på linie med mange fremtrædende danske personligheder, derunder også jurister. Jeg vil her gerne have lov til at henvise til fhv. statsminister Scavenius' redegørelse for forhandlingspolitikken under besættelsen, til fhv. justitsminister og retspræsident Rytters fremstilling i bogen „Retsopgøret under og efter besættelsen“, til fhv. højesteretspræsident Troels G. Jørgensens „Erindringer i Justitias tjeneste“ og til slut til den petition, der blev fremlagt overfor regering og rigsdag i december 1951, underskrevet bl. a. af professor, dr. Poul Andersen, København, og tiltrådt af fremtrædende personligheder i Sønderjylland.

I petitionen henvises der til, at retsopgøret ikke har taget fornødent hensyn til den holdning, som regering og rigsdag indtog under besættelsen, således at det ikke har været muligt at drage en skarp linie mellem de handlinger, der svarede til myndighedernes ønsker, og de handlinger, som i større eller mindre grad gik ud over disse. Der henvises til menneskerettighederne, der indeholder et forbud mod afstraffelse efter love med tilbagevirkende kraft, og der siges, at en revision af de afsagte domme burde tage hensyn til dette forbud.

Når disse synspunkter gøres gældende overfor retsopgøret i dets helhed, må de have særlig betydning for mindretallet, idet der jo her foreligger specielle forhold på grund af tilhørsforholdet til det tyske folk. Jeg mener derfor også at kunne påberåbe mig disse publikationer og udtalelser for at underbygge berettigelsen af de ønsker, som jeg i forbindelse med retsopgøret fremsatte her i folketinget den 16. oktober 1953, og som, mener jeg at kunne sige, fik en forstående modtagelse af statsminister Hedtoft.

Ialt førte forholdene i majdagene 1945 til arrestation af over 3 000 medlemmer af mindretallet. 2 958 medlemmer blev straffet i henhold til straffelovstillægget og værnemagerloven. For en stor del drejede det sig om kriminalisering af krigsindsatsen, og netop her må man kunne sige, at der foreligger en nødvendighed for at se denne krigsindsats i forbindelse med landets daværende politik, det vil altså sige med de forhold, der er til diskussion her i tinget i dag.

For det første ligger sagen her således, at man formentlig ikke vil kunne tale om krigstilstand mellem Danmark og Tyskland under besættelsen, vel heller ikke efter den 29. august 1943. For det andet foreligger der en række regeringserklæringer og andre udtalelser, som man vil kunne betragte som en tilladelse til denne krigsindsats, og for det tredje kan man specielt for medlemmer af mindretallet hævde, at de i relation til deres krigsindsats ikke med sikkerhed kunne have bevidstheden om deres handlingers retsstridighed og pligtstridighed. Netop dette har man gjort gældende for at begrunde lovenes tilbagevirkende kraft.

Jeg kan desuden henvise til den såkaldte benådningsdebat i det høje ting den 15. januar 1954, hvor man udtrykkelig konstaterede, at det ikke svarede til rigsdagens hensigt, at de krigsfrivillige blev straffet, idet de stod til en straf på under 2½ år og således ikke hørte til de grove tilfælde, hvor man anså en tiltale for påkrævet.

På baggrund af denne udvikling må det være mig tilladt at nævne, at de frivillige ikke alene er blevet ramt ved fængselsstraf, men at man også har rejst tilbagebetalingskrav mod dem i henhold til lov nr. 500 af 9. oktober 1945 for de underholdsbidrag, som deres familie har modtaget, medens de stod i tysk krigstjeneste. Denne lov af 9. oktober 1945 ses i første linie at være rettet mod virksomheder, der har opnået fortjeneste ved arbejde eller leverance af erhvervs-mæssig karakter i tysk interesse. Jeg kunne tænke mig, at man under lovens behandling her i tinget ikke har været specielt inde på spørgsmålet om tilbagebetaling af understøttelse af den her omhandlede art, således at det kun har været muligt at inddrage disse forhold under loven igennem dens § 10.

Nu mener jeg, at disse tilbagebetalingskrav efter de oplysninger, som de parlamentariske kommissioner har fremsat, og under hensyntagen til det iøvrigt oplyste er urimelige. Det er ikke indlysende, at frivillige med hensyn til deres underholdsbidrag eller deres løn skulle behandles anderledes end arbejdsmænd, der har haft beskæftigelse hos tyskerne. Og bortset herfra mener jeg at kunne hævde, at alle forhold, der hænger sammen med clearingspørgsmålet, er anliggender, som skulle være det enkelte

[Hans Schmidt.]

medlem af mindretallet uvedkommende, idet dette problem formentlig er et spørgsmål ikke imellem Danmark og den enkelte, men imellem staterne.

Det er et synspunkt, som også må have betydning i relation til beslægtelsen af mindretallets skolebygninger i 1945, som man også har baseret på den omtalte § 10. Jeg skal her også nævne konfiskationsloven, der har betydning for mindretallet i en del forhold, som jeg allerede har gjort til genstand for en drøftelse her i folketinget den 16. oktober 1953. Jeg nævnte her bl. a. bygningerne, der formelt tilhører Wohlfahrts- und Schulverein i Flensborg, og som tjente kulturelle formål indenfor mindretallet. I sin svartale erklærede daværende statsminister Hedtoft, at spørgsmålet om en eventuel frigivelse på grundlag af et dispensationsandragende stadig var under overvejelse. Jeg nævnte dengang også forholdene omkring Höfeverwaltungsgesellschaft, som efter min mening kunne give anledning til nærmere undersøgelse.

Desuden må jeg efter det materiale, der er tilvejebragt af de parlamentariske kommissioner, nævne forholdene vedrørende de embedsmænd, funktionærer og andre, der enten i forbindelse med en dom i henhold til straffelovstillægget eller i forbindelse med en kendelse af en tjenestemandsdømstol, eller også uden at der skulle foreligge en kendelse, har mistet stilling eller pension, og som nu burde have deres sag ordnet.

Jeg vil tillige gerne have lov til at henlede folketingets opmærksomhed på, at der findes en hel del statsborgere i grænselandet, der den dag i dag ikke har fået deres valgret tilbage, til trods for at den hidtidige vandsbetingelse for valgretten er blevet ophevet. Det er imidlertid rigtigt, at § 3 i lov nr. 286 af 18. juni 1951 om ændring af reglerne om bortfaldelse af rettigheder som følge af straf ophæver § 6 i lov om tillæg til borgerlig straffelov angående forræderi og anden landsskadelig virksomhed, således at bestemmelsen vedrørende tabet af de bor-

gerlige rettigheder i forbindelse med en dom i henhold til straffelovstillægget er bortfaldet. Denne paragraf bringes dog kun til anvendelse på domme, der er afsagt efter den 18. juni 1951, således at rettighedsfortabelsen i alle domme afsagt før dette tidspunkt opretholdes for det i dommen fastsatte tidsrum. Også her mener jeg, at fremlæggelsen af de parlamentariske kommissioners beretninger må kunne give anledning til at træffe en ordning, der ganske generelt ophæver alle valgretsbegrænsninger, der står i forbindelse med retsoppgøret efter 1945.

Endvidere vil jeg gerne have lov til at henlede folketingets opmærksomhed på vanskeligheder, der er opstået i forbindelse med de midlertidige love om erhvervelse og bortfaldelse af indfødsret. Også her mener jeg, at der må foreligge grund til at træffe en afsluttende ordning, ligesom spørgsmålet om hjemstavnsrettens bevarelse i alle enkelte tilfælde burde ordnes på den mest generøse måde.

Endelig anser jeg det for at være min pligt at lægge et ord i vægtskålen for de 60 fanger, som endnu hensidder i fængslerne, og som med længsel ser hen til benådningens dag. Da deres skæbne for et år siden var på tale i det høje ting, afstod jeg fra at tage ordet, men offentliggjorde „Talen, som ikke blev holdt“ i bladet „Der Nordschleswiger“ i dagene derefter. Jeg beder om formandens tilladelse til at citere:

„Jeg har forståelse for de følelser, det danske folk må nære i mindet om den tid, den her foreliggende sag vidner om. De må i særlig høj grad næres af dem, der er tyngt af sorg over deres pårørende, som har sat livet til, eller af dem, som er præget af den aktive kamps oplevelser og lidelser.

Som tilhørende det tyske folk føler jeg herfor et ansvar, som jeg ikke skal søge at unddrage mig, uanset hvad der ud fra en større historisk sammenhæng måtte kunne siges til mit folks forsvar, hvad selve krigen forløb angår.

[Hans Schmidt.]

Når jeg tager ordet i denne sag, gør jeg det ikke mindst for at yde mit bidrag til at læge sårene. Jeg har da kun den mulighed at yde min medvirken til at bane vej ud af den blindgyde, som vi menneskeligt og på anden måde befinder os i.

Jeg må også føle et ansvar for dem, som ved mit folks mellemkomst er ført i ulykke, og som er genstand for denne forhandling. Jeg kan ikke bedømme, hvor deres personlige skyld begynder, og hvor vidt det storpolitiske forhold rækker, som de er blevet ofre for, og som dog må tages med i betragtning.

De er blevet offer for det — forhåbentlig — sidste forsøg på ved magtbud og ved magtanvendelse til den yderste konsekvens at forene Europas stater, et forsøg, som endte i en altomfattende, ubarmhertig krig og borgerkrig, den skrækkeligste af alle krige.

Den er ikke afsluttet endnu. For til trods for, at våbnene tiede for mange år siden, har de fjendtlige grupper i befolkningen, som krig og borgerkrig lod opstå, ikke formået at slutte fred. Så tunge er de forhold, denne tid har skabt, og så vanskeligt er det at udrede dem. Parterne forsøger at ramme modparten dér, hvor den synes mest sårbar, for at få den til at give op og bukke under. Fra et folkeligt synspunkt er denne vej endeløs, og den fører menneskeligt, politisk og vel også juridisk længere ind i den blindgyde, vi allerede befinder os i.

Jeg mener, at vi burde gå den modsatte vej, en vej, som fører til fred og frihed for alle grupper. Det er en vej, som jeg ved bliver tilstræbt af mange i alle lejre.

Ja, jeg tror, at også de, som synes at være mest stejle — at også de inderst inde længes efter en afslutning, uden at de selv ved det.

Jeg mener, at idealisterne fra begge lejre atter og for alvor har en opgave at løse og atter må gå foran. Men nu ikke for at stå imod hinanden; anledningen hertil er fjernet: landet er frit, så frit, som de storpolitiske forhold tillader. En frihed, som dog kun vil være os alle beskåret, når vi sammen bygger et fællesskab op.

Jeg mener, at idealister fra begge lejre må berede vejen til ærlig fred, så dagen kan komme, da de fjendtlige grupper rækker hinanden hånden og går ind under ordet: I skal bære hinandens byrde.

Jeg er klar over, at det vil volde vanskeligheder at berede vejen. Men jeg er overbevist om, at de kan overvindes, fordi de må overvindes. Når tiden er inde, er jeg villig til at tage det første skridt til at virkeliggøre det.

Over de to grupper, krigen har skabt, står regering og folketing. Af den høje regering og det høje folketing må det ventes, at de i dette som i andre forhold tager hensyn til helheden og handler udfra den statsræson, som jeg forstår ikke må rokkes.

Vejen, som jeg her påviser, kan føre til en løsning for alle grupper, når regering og folketing i given stund træder hjælpende til.

Så vidt talen, som for et år siden ikke blev holdt, men som må have sin gyldighed endnu og just i dag.

Hvorved bereder vi da vejen? Jeg mener: ved at lindre og om muligt ved at helbrede de sjælelige sår, som tynger mange her og histovre. Fra regeringens og folketingets side har det gennem årene ikke skortet på vilje og forsøg på fra den lettere ende at bøde herpå, men skulle tiden ikke være inde til nu at fortsætte dér, hvor byrderne er tungest? På den ene side tænker jeg på dem, som føler sig tynget af de vilkår og tildragelser, modstandskampen medførte og pånødte dem, og på den anden side tænker jeg på dem og deres pårørende, som middelbart eller umiddelbart stod dem imod, og som ligeledes blev et offer for kampen.

Endelig tænker jeg på dem, som var anledning til debatten og den tale, jeg lige har refereret. Hver part bærer på sin byrde, og det tilkommer ikke mig at dømme over noget eller nogen. Hvad jeg har påtaget mig, er kun dette: ud fra et medmenneskeligt syn at søge en klaring på vejen fremefter. Der er to forhold, hvis klarlæggelse kan være meget afgørende for en forståelse af det, vi var indviklet i, og for den forvirring og forvildelse, vi stod overfor.

Tiden fra den første verdenskrigs afslutning til den anden verdenskrigs afslutning

[Hans Schmidt.]

har i flere specielle henseender fået præg af at være en overgangstid, og for mig at se er der to områder, som er af betydning. Det er for det første overgangen fra den nationale krig til den ideologiske krig og for det andet den stykvis fremadskridende ændring i de folkeretlige anskuelser og grundsætninger om krigens berettigelse, forvandlingen fra „den klassiske ret til at føre krig“, som der ikke blev rørt ved efter den første verdenskrig, til, at „krigen er en forbrydelse“, som blev fastslået ved Nürnbergdommene; herefter vil krig være mord. Jeg har her støttet mig til en publikation af professor Eberhardt Menzel ved folkeretligt institut i Hamburg.

Det må være af betydning for en bedømmelse af situationen og af handlingerne, at vi har gennemlevet en overgangstid med al dens uklarhed, og at konstateringen af, at krig er en forbrydelse, først er sket efter sidste krigs afslutning. Anvendt og overført på vore her omtalte forhold må konklusionen være følgende: dette, at modstandskampen anerkendes som en retmæssig krigshandling, forudsætter en kontraherende modpart. Den almindelige krigsførelses gradvise forvandling fra den klassiske åbne kamp til den anonyme handling har også præget den europæiske borgerkrig, og borgerkrigen her i landet var en del heraf. Under første verdenskrig var det endnu soldatens stolthed at få uniformsknapperne og hjelmens spids pudset blanke, så de lyste vidt omkring. Men det fik han kun lov til, så længe han var i garnisonen; når han drog ud til fronten, blev han iført jordgrå eller brun uniform og måtte lære bedst muligt at gøre sig usynlig.

Under den sidste verdenskrig er camoufleringens kunst drevet til det fuldkomne, så forskellen mellem den militære og den civile skytte er udvisket. Den uundgæelige følge er denne, at kampens metoder på begge sider af fronten bliver hårdere og uhemmede, og vi må erkende, at modstandsbevægelsens version om, at ofrene for deres kamphandlinger var stikkere, som måtte likvideres, var et krav, så længe kampen stod på, fordi kampens vilkår bød det, og fordi dens berettigelse ellers var blevet underkendt.

Opgøret fortsatte efter den dag, våbnene tav. Det var en konsekvens af kampens hårdhed, og en standsning var vel ikke mulig i det øjeblik, hvor den kulminerede. Nu er den imidlertid stilnet af, og var det så ikke også rigtigt, og er det ikke også nødvendigt, at lade denne version falde i dag, 10 år efter at klokken faldt i slag?

Det er nødvendigt overfor dem, som ikke fortjener dette stempel sat på sig, og hvad skade sker der, om der skulle slippe en uretfærdig igennem med de retfærdige? Jeg tror, at dette syn på og denne fremstilling af forholdene vil også modstandsfolkene kunne bifalde, og hvis de gør det, vil de have ydet deres lidende modpart en rimelig oprejsning og højet deres egen indsats.

Tilbage står så et ord for dem, som endnu sidder bag fængslets mure. Jeg omtalte dem i „Talen der ikke blev holdt“, og udover det, jeg i denne anførte til deres forsvar, vil jeg sige, at jeg har grund til at antage, at de ikke ville være kommet i konflikt med lovene, hvis den tyske besættelse ikke havde ført dem ind på den vej, som endte i fornærelse og ufrihed. Jeg har også grund til at antage, at deres motiver har været misforstået idealisme og ungdommelig eventyrlyst, og at det for manges vedkommende har været en tilfældighed, som førte dem ind på denne side af fronten. Når vi så ved, at der på den vej, de er gået, ikke gaves noget skridt tilbage, kan vi have en forestilling om den tragedie, der har ramt dem. Ti år bag fængslets mure er en lang tid. Jeg ved, hvor lange 26 måneder var, og jeg har derfor en anelse om, hvad det må betyde, når der nu snart for deres vedkommende skal lægges 100 måneder til.

For en måneds tid siden blev der berettet om, at foreningerne af franske og tyske krigsfanger fra den sidste krig er blevet enige om at slutte fred med hinanden. Efter beretningerne er parterne kommet overens om ikke at kræve dommene og benådningerne optaget til fornyet behandling. Det skulle ikke betyde en anerkendelse af benådningernes hensigtsmæssighed eller rigtighed, ej heller en anerkendelse af dommenes retmæssighed. Den franske part vil ikke protestere mod nye benådninger og dermed løsladelser, og den tyske part vil

[Hans Schmidt.]

ikke forlænge renselsesprocessen og grave nye grøfter ved at kræve dommene revideret.

Hvad der er muligt mellem franskmænd og tyskere, skulle også være muligt her hos os, selvom det drejer sig om danske statsborgere indbyrdes. Det er min tro, at tiden er inde til nu også at trække en slutstreg under retsopgøret efter 1945, og jeg foreslår en kommission nedsat med den opgave at forberede en hurtig, fornuftig og rimelig afvikling af de under retsopgøret hørende spørgsmål.

Thestrup: I de fleste spørgsmål vedrørende de parlamentariske kommissioners beretninger er jeg enig med mine partifæller, de ærede medlemmer hr. Poul Møller og hr. Tesdorpf, men jeg, og nogle andre medlemmer af min gruppe med mig, har en vurdering af begivenhederne før 9. april 1940, der ikke helt falder sammen med mine partifællers. Det er denne vurdering, jeg gerne vil gøre rede for.

Efter første verdenskrigs afslutning forsøgte Danmark at løse sit sikkerhedsproblem gennem Folkenes Forbund. Det var helt naturligt, og var Folkenes Forbund kommet til at virke efter sin hensigt, havde det krav om forsvar mod angreb udefra, som statsborgerne kan stille til staten, været opfyldt for Danmarks vedkommende. Men Folkenes Forbund kom jo ikke til at virke efter sin hensigt. Tyskland og Italien slog Folkenes Forbund i stykker, og verden vendte tilbage til det gamle system, hvorefter sikkerheden måtte søges i den militære magt.

Hvad kunne nu Danmark gøre? Ja, vi kunne have forsøgt at skabe et militært forsvar, enten alene eller i et forbund med andre stater. Som bekendt valgte vort land en anden vej. Det valgte ikke at skabe noget egentligt forsvar, men håbe på, at der snart igen ville blive mulighed for at søge sin sikkerhed i et folkeforbund, og så i mellemtiden være så ubemærket, at de stridende parter ikke fik øje på os eller i hvert fald ikke frygtede for, at vi ville volde dem vanskeligheder, hvad der end skete.

For at gøre min stilling klar vil jeg sige, at jeg mener, at det var en gal vej. Det var

galt, fordi vi burde have været klar over, at vi netop ved vor forsvarsløshed ville kalde krigen ind over os. Vort uforsvarede land- og søområde kom til at virke som en magnet, der ligefrem trak krigen ind over vort land. Men det er jo ikke det spørgsmål, der er til forhandling her, og jeg skal lade det ligge. Udfra den efter min mening altså forkerte linie, vi valgte, var det for det første ingen nytte til at have noget militærforsvar af betydning, for det andet måtte Danmark stå sig godt med det land, hvorfra et angreb nærmest kunne ventes, nemlig Tyskland. Begge disse krav sørgede den daværende regering for at opfylde. Vor hær og vor flåde blev bragt ned til et minimum, og alt blev gjort for, at deres kampvilje også blev nedsat til et minimum. Videre sørgede regeringen for at vise den størst mulige imødekommenhed overfor Tyskland, og det skønt det tyske styre, Hitlerstyret, måtte være regeringen imod, hvad politisk anskuelse og livsopfattelse angår. Som klart udtryk for den førte politik står ikke-angrebspagten mellem Danmark og Tyskland.

Efter de oplysninger, der foreligger i de parlamentariske kommissioners beretninger, er jeg ikke i tvivl om, at den siddende regerings på dette område ledende mand, udenrigsminister P. Munch, gik så langt i denne anskuelse, at han mente, at selv i tilfælde af et angreb fra tysk side med landets erobring og besættelse som mål måtte et forsvar ikke forsøges ført med de kræfter, vi havde, men at vi skulle indskrænke os til at afværge enkeltstående og mindre neutralitetskrænkelser. Jeg henviser herom til Munchs forklaring (bilag til betænkning I, de stenografiske referater, sp. 679), som jeg skal citere. Munch siger:

„Det var regeringens opfattelse, at et angreb, overfor hvilket modstand måtte siges at være fuldstændig håbløs, måtte den i øjeblikket siddende regering, når situationen forelå, tage stilling til, og at den da måtte antages at tage den stilling, at man ikke skulle føre en fuldstændig håbløs kamp, det regner jeg med, og dette kunne ingen være i tvivl om, da det fremgår af den begrundelse, forsvarsministeren gav i 1937, da han forelagde den sidst gennemførte militærlov. Man kunne selvfølgelig anlægge et æressynspunkt og

[Thestrup.]

sige: vi skal kæmpe, vi skal ofre så og så meget, før vi giver op, men dette synspunkt tror jeg gennem lange, lange tider ikke har haft tilslutning i en større del af den danske befolkning. Jeg forstår rent psykologisk — om De vil historisk — i høj grad dette synspunkt, forstår, at det kan gøres gældende, og forstår, at nu, efter at man i de sidste år har fundet en form for kamp, som var af en anden karakter, og hvorved man mente at opnå resultater og opnåede resultater, kan dette synspunkt gøre sig gældende for mange menneskers bevidsthed på en anden måde, end det kunne tidligere, da disse ting ikke forelå for bevidstheden.“

Jeg kan ikke se rettere, end at denne udtalelse siger, at overfor et tysk angreb skulle modstand ikke ydes, idet kampen var håbløs, og idet befolkningen ikke ønskede at kæmpe, når der ikke var en rimelig udsigt til at slå angrebet tilbage. Efter min opfattelse ligger den afgørende fejl i denne betragtning i, at den ser bort fra de langt større muligheder, der var for overhovedet at undgå et angreb, når landet var forsvaret og dets eventuelle angriber vidste, at der ville blive kæmpet til det yderste. Såvidt jeg kan se, er udenrigsminister P. Munchs anskuelse på dette punkt fulgt af hele den daværende regering. Intet alvorligt blev gjort for at styrke forsvaret i tiden op mod den anden verdenskrig, og de militære foranstaltninger, der efter dens udbrud blev foretaget fra Danmarks side, var lidet betydningsfulde.

Men så kommer 19. januar-erklæringen. Jeg må indrømme, at erklæringen af 19. januar ikke er så klar og tydelig, som man egentlig skulle have ventet, hvis der som følge af den skulle ske en fuldstændig omlægning af vor hidtidige forsvars- og udenrigspolitik. Men alt i alt, den kan dog kun forstås som en erklæring om, at vi ville kæmpe en egentlig militær kamp, og at der ikke tilsigtedes en konstatering af neutralitetsbrudet, en demonstration. Således blev den sikkert også opfattet af befolkningen. Imidlertid vedblev regeringen, og såvidt jeg kan se uden nogen protest herimod, i alt fald nogen protest, før det var for sent, at føre den samme udenrigs- og forsvarspolitik som tidligere. Den indkaldte

ikke soldater. Den forberedte ikke forsvarsstillinger. Den gav heller ikke Tyskland, der måtte antages bekendt med regeringens anskuelse om ikke at kæmpe nogen egentlig forsvarskamp, et varsel om, at nu var der sket en ændring, nu ville vi ikke nøjes med en konstatering af en neutralitetskrænkelse eller med en demonstration, nu ville vi virkelig kæmpe for at forsvare os.

Jeg vil her gerne sige, for at ingen skal misforstå mig, at jeg anser enhver tanke om, at udenrigsminister Munch eller nogen anden fra den danske regering skulle have ført hemmelige forhandlinger om landets overgivelse med tyskerne i Doberan eller Rostock eller nogen andre steder, for uden nogen som helst forbindelse med virkeligheden.

Denne politik om ikke at kæmpe, men kun at konstatere neutralitetsbrudet forsøger regeringen, såvidt jeg kan se, at føre igennem lige til overgivelsen den 9. april om morgenen. Den indkalder ikke de 30 000 mand, der var hjemsendt med uniform, den orienterer ikke de militære chefer om situationen, den flytter et luftværnsbatteri til Rømø, hvor det jo ikke kunne genere et tysk angreb, og den afvæbner eller drager tilbage grænsegendarmerne. Mere end noget andet synes det mig, at søværnets foranstaltninger viser, at man fra regeringens side søgte at undgå, at der blev kæmpet, og det er vel den omstændighed, at søværnets chef, admiral Rechnitzer, jo så helt gik ind for denne regeringens anskuelse, der har bevirket, at forholdet herom er så klart.

Alt i alt, alle de handlinger eller undladelser, som mine partifæller, de ærede medlemmer hr. Poul Møller og hr. Tesdorpf, bebrejder den daværende forsvarsminister, er efter min mening et udslag af den politik, som var regeringens, og som gik ud på, at mod et tysk angreb skulle der ikke kæmpes. Men dermed kommer så spørgsmålet om strafansvaret til at ligge anderledes, thi efter min opfattelse er det afgørende ikke, at der har foreligget nogle enkelte handlinger eller undladelser, der kan bebrejdes forsvarsministeren, men det afgørende er, at hele ministeriet førte en politik, der var direkte imod folketingets beslutning af 19. januar om, at vi skulle forsvare os.

[Thestrup.]

Vi kan vist alle blive enige om, at det ikke er strafbart efter dansk ret at føre en forkert politik; i et demokratisk land er der for at føre en forkert politik kun et politisk ansvar. Det er også min opfattelse, at det heller ikke er strafbart for en regering at føre en politik, der er i strid med en folketingsbeslutning. Jeg mener også, at det eneste middel herimod er politiske midler, og jeg mener, at dette i alt fald navnlig var gældende under den tidligere grundlov, hvor folketingsparlamentarismen jo ikke var lovfæstet, og at det i alt fald må være gældende, når der ikke er nogen ministeransvarlighedslov.

Jeg vil derfor mene, at skønt den politik, den daværende regering førte, var forkert i en grad, der blev skæbnesvanger for vort land, kan dette ikke bringes ind under nogen gældende strafferegel og kan følgelig ikke straffes. Jeg kan ikke se, at det ville være rimeligt at henføre disse forhold under straffelovens § 156 eller § 157, hvorefter der kun kan idømmes straf af hæfte eller bøde. Af den grund, jeg her har nævnt, og af de andre grunde, jeg har nævnt, vil jeg derfor ikke gå med til at rejse tiltale.

Jeg har i det, jeg har sagt, stærkt kritiseret den førte politik, men jeg vil gerne hertil føje følgende:

Jeg tror, at de daværende regeringsmedlemmer handlede udfra deres bedste overbevisning om, hvad der tjente vort folk bedst. Jeg tror, at flertallet i vort folk, hvis det var blevet spurgt, ligefra dengang vi begyndte at føre denne politik og lige indtil den 9. april, ville have været enigt med regeringen om, at der ikke skulle kæmpes. Det er den hårde lære, vi har fået under besættelsen, der har ændret vort folks anskuelser på dette punkt, og nu i dag, da det store flertal i vort folk er enigt om, at vort land skal forsvares og forsvares til det sidste, kan jeg ikke se nytten af, at dette ting mere beskæftiger sig med disse spørgsmål. Nu må vi overlade bedømmelsen af disse forhold til historien.

Jeg skal hermed anbefale udvalgets indstilling.

Formanden: Jeg skal her afbryde forhandlingen.

Folketingets næste møde afholdes i morgen, fredag den 18. februar, kl. 9 med følgende dagsorden:

1) *Tredie behandling af:*

Forslag til lov om ændring i lov for Færøerne om tvungen tuberkuloseundersøgelse af fiskerskibes mandskab.

2) *Tredie behandling af:*

Forslag til lov om udskydelse af revisionen af lov nr. 264 af 27. maj 1950 om folkebiblioteker.

3) *Fortsættelse af eneste behandling af:*

Indstilling fra det af folketinget nedsatte udvalg vedrørende de i 1945—53 virkende parlamentariske kommissioners beretninger.

Mødet hævet kl. 17¹².

56. møde.

Fredag den 18. februar kl. 9.

Den første sag på dagsordenen var:

Tredie behandling af forslag til lov om ændring i lov for Færøerne om tvungen tuberkuloseundersøgelse af fiskerskibes mandskab.

(Anden behandling findes i tidenden sp. 2047).

Der var ikke stillet ændringsforslag.

Lovforslaget sattes til forhandling.

Ingen bad om ordet.

Lovforslaget

vedtoges enstemmigt med 102 stemmer.

Formanden: Lovforslaget vil nu blive tilstillet statsministeren.